

AGGRESSION KÄSITTELY OPETTAJAN TYÖSSÄ – PEREHDYTYSAINEISTO UUDELLE OPETTAJALLE

Mervi Lintunen

Päivi Tabell

Heli Tala

Joni Virtanen

Ammatillisen opettajankoulutuksen
kehittämishanke
Toukokuu 2012
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
Tampereen ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Lintunen, Mervi, Tabell, Päivi, Tala, Heli & Virtanen, Joni:
Aggression käsittely opettajan työssä – perehdytysaineisto uudelle opettajalle

Opettajankoulutuksen kehittämishanke 61 sivua
Toukokuu 2012

Tämän kehittämishankkeen tarkoituksena oli luoda perehdytysaineisto aggressiivisten tilanteiden varalle uusille opettajille. Aggressio on synnynnäistä, sillä on fysiologinen perustansa ja sitä esiintyy kaikkialla ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Aggressio ei ole pelkästään negatiivinen asia: itsenäistyvä nuori esim. tarvitsee aggression tunteita itsenäistykseen vanhemmistaan eli oikein ohjattuna aggressio on kehitystä palveleva voimavara. Aggressio voidaan määritellä mm. seuraavasti: Aggressio on toisen henkilön tai ympäristön tahallista vahingoittamista tai häiritsemistä ja/tai tällaiseen toimintaan liittyvä tunnetila. Aggression muotoja voidaan luokitella eri tavoin: se voi olla fyysistä tai verbaalista, suoraa tai epäsuoraa. Aggressiivisen käytöksen taustalla vaikuttavat tilanne-, persoonallisuus-, ympäristö- ja biologisia tekijät sekä näiden yhdistelmät. Länsieurooppalaisittain Suomi on hyvin väkivaltainen maa.

Erilaisia uhkatilanteita on kokenut uransa aikana huomattava osa opettajista. Näihin tilanteisiin voidaan vastata niin, että luodaan erilaisia turvallisuusratkaisuja, esimerkiksi lisätään valvontaa ja ohjeistuksia. Toisaalta voidaan panostaa myös hyvän ilmapiirin luomiseen – siis koulun toimintakulttuurin muuttamiseen. Tutkimusten mukaan tämä laajempi näkökulma väkivaltatilanteiden ennaltaehkäisemiseen tuottaa parempia tuloksia. Tilanteessa onkin opettajan ja oppilaan lisäksi muita toimijoita. Myös oppilaan perhe, kouluyhteisö ja muu yhteiskunta arvoineen vaikuttavat hänen käyttökseen. Tärkeää olisi tarttua tilanteisiin jo ennen kuin ne kärjistyvät, toisin sanoen varhainen puuttuminen.

Opettaja saattaa joutua opetustyössään aggressiivisen käytöksen kohteeksi, siksi opettajan tulee osata tunnistaa väkivaltaista käyttäytymistä ennakoivia tunnetiloja, sanatonta ja sanallista tunnusmerkistöä. Opettajan tulee tietää, miten toimia erilaisissa väkivalta- tai uhkatilanteissa: oppilaan tai koulun ulkopuolisen henkilön uhatessa, aseellisessa uhkaustilanteessa tai puhelimitse tehdyssä pommiuhkaustilanteessa. Väkivaltatilanteet tulee raportoida. Väkivalta- ja uhkatilanteet tulee ymmärtää myös laillisuusnäkökulmasta.

Jälkipuinti ja sovittelu ovat tärkeässä roolissa traumaattisen tapahtuman jälkeen. Tilanne vaatii aina nopeaa reagointia sekä oikeat auttamismenetelmät. Opettajan tulee olla perillä erilaisista auttamismenetelmistä sekä tarvittavista toimenpiteistä.

Asiasanat: aggressiivisuus, aggressiot, koulu, väkivalta, ennaltaehkäisy, jälkihoito -- kriisit

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	AGGRESSIO JA SEN HUOMIOIMINEN KOULUYHTEISÖSSÄ	6
2.1	Aggressio ja aggressiivisuus – määrittelyä	7
2.2	Fysiologiset aggressioreaktiot.....	8
2.3	Aggression ilmenemismuodot eri ikävaiheissa	9
3	AGGRESSIIVISEN KÄYTTÄYTYMISEN TUTKIMUS.....	12
3.1	Teorioita aggressiosta.....	12
3.2	Moderni aggression tutkimus	13
4	FYYSINEN AGGRESSIO JA SEN RINNAKKAISILMIÖITÄ.....	15
4.1	Lapsuuden väkivaltakokemukset	15
4.2	Mediaväkivalta ja aggressiivisuus	16
4.3	Alkoholi ja väkivalta.....	17
4.4	Sairaudet, lääkkeet ja väkivalta.....	18
4.5	Sukupuoli ja väkivalta.....	19
5	KOULUVÄKIVALLAN EHKÄISEMINEN JA HENKILÖTURVALLISUUS KOULUSSA	21
5.1	Taustaa: Väkivalta ja sen uhka opettajan työssä Suomessa	21
5.2	Väkivallan ehkäisyn eri muodot.....	25
5.3	Kouluväkivallan ehkäisemisen keinoja tutkimusten valossa.....	26
5.4	Väkivaltaisen käytöksen selittäviä tekijöitä ja ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä	30
5.5	Menetelmiä ja suosituksia kouluväkivallan ehkäisemiseksi.....	32
5.6	Varhainen puuttuminen.....	35
6	KÄYTÄNNÖN OHJEITA OPETTAJALLE AGGRESSIIVISEN HENKILÖN KOHTAAMISEEN	38
6.1	Väkivaltaisen ja aggressiivisen käyttäytymisen tunnistaminen.....	39
6.1.1	Sanattomat tunnusmerkit	39
6.1.2	Sanalliset tunnusmerkit.....	40
6.1.3	Tunnetila	40
6.2	Toimintaohje oppilaan käyttäytyessä aggressiivisesti opettajaa kohtaan.....	41
6.3	Toimintaohje koulun ulkopuolisen henkilön käyttäytyessä aggressiivisesti opettajaa kohtaan.....	42
6.4	Toimintaohje aseellisessa uhkauksessa	44
6.5	Toimintaohje puhelimitse tehdyssä pommiuhkauksessa.....	44
6.6	Ohjeita uhkatilanteen raportointiin.....	45
7	OPETTAJAAN KOHDISTUVAT AGGRESSIOT LAISSA	47
7.1	Laiton uhkaus.....	47
7.2	Opettajan pahoinpitely	48
7.3	Hätävarjelu	49
7.4	Virkamiehen vastustaminen	50
8	AGGRESSIIVISEN TILANTEEN JÄLKIPUINTI JA SOVITTELU	51
8.1	Tapahtuman tiedostaminen.....	52
8.2	Tapahtuman selvittämisen laajuus	52
8.3	Tapahtuman fyysiset ja psyykkiset vaikutukset	53
8.4	Auttamismenetelmät	54
8.4.1	Sosiaalinen tuki	54
8.4.2	Defusing.....	55
8.4.3	Debriefing.....	55
	LÄHTEET	57

1 JOHDANTO

Aggressiivisuus on ollut haaste ihmisten vuorovaikutuksessa kautta historian. Friedrich Wilhelm Foerster kirjoitti vuonna 1909 teoksessaan ”Nuorison kasvatusta” siitä, miten tulee seurustella äkkipikaisten ja kiihtyneiden kanssa.

Kiihtyneitä ja ärtyneitä kohtaan pitäisi osoittaa ennen kaikkea paljon rakkautta ja hellyyttä, etenkin heidän ollessaan ”vimmoissaan” – sillä kiukustuminen johtuu pohjaltaan siitä, että nuo herkkätuntoiset ihmiset joka tilaisuudessa luulevat, että heitä ahdistetaan, loukataan tai vahingoitetaan ja silloin heti kuumeentapaisesti asettuvat vastarintaan, kuten myöskin monen ihmisen heikko ruumis vastaa mitä pienimpäänkin häiriöön kuumeella ja sydämentykytyksellä.

Kun suosittelen tällaista lempeyttä tai sydämellisyyttä, niin en sillä ensinkään tahdo sanoa, että tulee sietää kiihtyneiden ja ohjattomien ihmisten puolelta mitä tahansa. Sillä tekisi heille itselleen mitä huonoimman palveluksen. Sanon vain: kaikki oikeaan aikaan. Moite ja nuhde kiihtymyksen hetkenä vuodattaa vain öljyä tuleen; kiihtynyt tulee silloin tosin tietoiseksi siitä, että hän käyttäytyy arvottomasti, – mutta juuri se saa hänet vielä pahemmin raivoamaan sille, joka on ärsyttänyt häntä. Mutta jos käyttäytyy suopeasti ja rauhallisesti – mikä tosin usein on sangen vaikeata –, niin toinen alkaa syvästi hävetä ja tuntee kiitollisuutta, ja silloin muodostuu hedelmällinen maaperä tapahtuman johdosta lausutuille surun ja hämmästyksen sanoille. (Foerster 1931, 487-488.)

Opettaja joutuu työssään kohtaamaan erilaisia aggression ilmenemismuotoja eikä yksikään opettaja saisi tuudittautua ajatukseen, ettei meidän koulullamme mitään vakavaa tapahdu. Jokaisella opettajalla tulisi olla tietoa aggression eri muodoista, kykyä tunnistaa aggressiivisia henkilöitä ja fyysistä väkivaltaa ennakkoivia piirteitä sekä osata reagoida väkivaltatilanteissa oikein ja tietää omat velvollisuutensa ja oikeutensa. Erittäin tärkeää on myös osata opettaa tunteiden hallintaa erityisesti lasten ja nuorten keskuudessa, etteivät aggressiot kärjistyisi fyysiseksi väkivallaksi. Aihealueemme koskettaa lähinnä opettajan fyysistä turvallisuutta, vaikka myös oppilaiden väliset kiusaamis- ja väkivaltatilanteet koskevat välillisesti aina myös opettajaa, jolla on velvollisuus puuttua tilanteisiin. Raja eri aggressiomuotojen välillä on liukuva: sanallinen aggressio muuttuu helposti fyysiseksi jollain tasolla.

Tämän kehittämishankkeen tarkoituksena on kuvata aggressiota ja siihen johtavia ilmiöitä. Kuvaus voi parantaa kouluyhteisössäkin huomioitavaa turvallisuutta.

den rakentumista. Aineistoa voi hyödyntää uusien opettajien perehdyttämisessä. Tässä kehittämishankkeessa määritellään, mitä aggressio on, miten se ilmenee eri ikävaiheissa, valotetaan teorioita aggressiosta ja esitellään modernia aggression tutkimusta sekä tarkastellaan fyysisen aggression eli väkivallan rinnakkaisilmiöitä, kuten lapsuuden väkivaltakokemuksia ja mediaväkivaltaa. Tässä käsitellään myös väkivallan ennaltaehkäisyn keinoja sekä toimintaa väkivalta- ja uhkatilanteissa. Kehittämishankkeessa kerrotaan lisäksi aggressiivisen tilanteen jälkipuinnista ja sovittelusta sekä esitellään niihin liittyviä selviytymismenetelmiä ja niiden tarpeellisuutta.

2 AGGRESSION JA SEN HUOMIOIMINEN KOULUYHTEISÖSSÄ

Nykysuomen sanakirja määrittelee **aggression** *hyökkääväksi, vihamieliseksi reaktioksi tai patoumaksi, turhauman vastareaktioksi*. **Aggressiivisuus** puolestaan käännetään sanoilla *hyökkäävyys tai vihamielisyys*. Arkikielessä puhumme usein aggressioiden purkamisesta tai nimitämme jonkun henkilön käyttäytymistä aggressiiviseksi. Harvemmin pohdimme asiaa syvällisemmin. Onko ihmisellä kenties olemassa jokin ”aggressiosäiliö”, joka automaattisesti täyttyy ja pitäisi aika ajoin saada tyhjennettyä jollakin turvallisella ja rakentavalla tavalla, ettemme vahingoittaisi lähellämme olevia ihmisiä ja voisimme itsekkin psyykkisesti paremmin ja kokisimme olevamme tasapainoisempia? Helposti yhdistämme aggressiontunteen pelkästään negatiivisiin asioihin ja väkivaltaan, mutta aggressio tunteena – kuten muutkaan tunteet – ei ole sinänsä positiivinen tai negatiivinen. Itsenäistyvä nuori esim. tarvitsee aggressiontunteita itsenäistykseen vanhemmistaan eli oikein ohjattuna aggressio on kehitystä palveleva voimavara. Aggressio ja aggressiivisuus siis näyttäytyvät arjessamme lähes päivittäin – myös kouluyhteisöissä. Aggression ilmenemismuodot ovat erilaisia ja sitä säätelevät niin tilannetekijät kuin yksilön ja ympäristön pysyvämpiluonteiset piirteetkin. Aggressio on synnynnäistä ja sitä esiintyy kaikissa kulttuureissa ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Kulttuuri vaikuttaa aggressioon hyvin oleellisesti. Yhden kulttuurin piirissä hyväksyttävä käyttäytyminen voi ollakin toisen kulttuurin piirissä kiellettyä. Koska aggressio on vuorovaikutustapahtuma, se on myös riippuvainen yhteiskunnan tilasta eli tutkimuskohteena aggressio muuttuu yhteiskunnan muuttuessa. Voidaan ajatella, että yhteiskunnassa selviämisen kannalta lievätkö aggressiivisuus on myönteinen ominaisuus. Aggression tunteet aktivoivat ihmisen pitämään paremmin puoliaan ja saavuttamaan erilaisia tavoitteita tehokkaammin. (Cacciatore 2007, 10; Lagerspetz 1998b, 11, 14, 22, 56, 282; Viemerö 2006, 18.)

Luvuissa 1 – 4 määritellään aggression käsite, käydään lyhyesti läpi aggression fysiologiaa ja ilmenemismuotoja eri ikävaiheissa, valotetaan joitakin teorioita aggressiosta ja pohditaan aggression taustalla vaikuttavia useita tekijöitä. Aggression muodoista erityisen tarkastelun alle nostetaan fyysinen aggressio eli väkivalta, jota esiintyy Suomessa muihin Euroopan maihin verrattuna paljon. Suomen väkivaltarikollisuuden kansainvälinen taso on asia, josta johtavat tutki-

japrofessoritkin ovat eri mieltä. Jos kuitenkin katsotaan nimenomaan törkeän väkivallan tilastoja, on Suomi länsieurooppalaisittain hyvin väkivaltainen maa. (Nieminen 2010.) Erilaiset väkivaltatilanteet ovat lisääntymään päin myös kouluissa. Tätä kehittämishanketta kevättälvella 2012 työstäessämme on koulu- maailmassa tapahtunut kolme vakavaa väkivaltatapausta: puukotukset Alahär- män koulukeskuksessa Etelä-Pohjanmaalla ja Imatralla Kosken koulussa sekä yksi ampumavälikohtaus Oriveden yhteiskoulussa. Koulujen turvallisuusasiat ovat olleet mediassa esillä jatkuvasti.

2.1 Aggressio ja aggressiivisuus – määrittelyä

Mitä useampia lähteitä aggressiosta ja aggressiivisuudesta tutkii, sitä monimut- kaisemmaksi käsitteet tuntuvat muodostuvan. Se, mikä on arkikäytön perusteel- la vaikuttanut itsestäänselvyydeltä, ei enää olekaan sitä.

Aggressio voidaan määritellä hieman eri tavoin riippuen siitä, mitä kriteerejä va- litaan. Lagerspetz (1977, 291-292) antaa kolme eri määrittelyä. 1) Aggressio on toiseen yksilöön kohdistuvaa vahingoittavaa tai häiritsevää käyttäytymistä. Tätä määritelmää voidaan soveltaa esim. eläinten aggressiota tutkittaessa eli kun on olemassa vain ulkoista käyttäytymistä tarkkailemalla saatuja tietoja. 2) Määri- telmään lisätään *tahallisuus*, jolloin aggressio on toiseen yksilöön kohdistuvaa *tahallista* vahingoittavaa tai häiritsevää käyttäytymistä. 3) Aggression ehtoihin otetaan mukaan *sisäisen aggressiotilan* käsite. Sisäinen aggressiotila ilmenee fysiologisella tasolla elintoimintojen muutoksina ja elämyksellisellä tasolla suut- tumuksen tunteina. Kirjassaan Aggressio ja sen tutkimus Lagerspetz (1977, 13) tarkoittaa siis aggressiolla käyttäytymistä, johon liittyy joko tahallinen ympäristön vahingoittaminen, sisäinen aggressiotila tai molemmat.

Suomen kielestä ei löydy täysin kattavia vastineita sanoille aggressio ja aggres- siivisuus. Alun perin englanninkielisellä sanalla *aggression* (aggressio) on tar- koitettu aggressiivista käyttäytymistä ja sanalla *aggressiveness* (aggressiivi- suus) persoonallisuuden piirrettä. Käyttäytyä aggressiivisesti on siis eri asia kuin olla aggressiivinen. Arkikäytössä näiden sanojen merkitykset ovat suomen

kielessä sekoittuneet. Psykologiassa aggressiolla tarkoitetaan toisiin yksilöihin tai ympäristöön kohdistuvaa tahallista, vahingoittavaa tai häiritsevää käyttäytymistä. Väkivaltaisella käyttäytymisellä tarkoitetaan fyysistä aggressiota vakavine seurauksineen. Väkivalta on siis aggressiota, mutta aggressio ei aina ole väkivaltaa. (Viemerö 2006, 18.) Niinpä ymmärrämme, että aggressio tunteena (esim. suuttumuksen tunne) on eri asia kuin aggressiivinen käytös tai teko. Julmaa väkivaltaa voi esiintyä lähes ilman aggression tunnetta. Näin käyttäytyy kylmän laskelmoiva henkilö, joka käyttää väkivaltaa vallankäytön välineenä. Toisaalta esiintyy myös voimakasta aggression tunnetta ilman väkivaltaa. Tällainen tunne on esim. raivostuminen, jonka henkilö voi kanavoida vaikkapa halkojen hakkaamiseen. Oleellinen asia on, miten hallitsemme aggression tunnetta niin, ettei se hallitse meitä. (Cacciatore 2007, 18, 28.)

Kirjassaan Naisten aggressio Lagerspetz (1998b, 22-23) päätyy kattavaan ja selkeään aggression määritelmään, vaikka hän toteaaakin, ettei aggression täydellinen määrittäminen ole mahdollista:

Aggressio on toisen yksilön tai ympäristön tahallista vahingoittamista tai häiritsemistä ja/tai tällaiseen toimintaan sisällöllisesti liittyvä tunnetila.

Lagerspetzin määritelmä on kaksijakoinen: käyttäytyminen tai tunnetila yksinään riittää siihen, että kyseessä on aggressio. Sana *sisällöllisesti* viittaa vihamielisiin ajatuksiin ja sana *tunnetila* kattaa sekä fysiologiset prosessit että tunne-elämykset. Aggressiivisuudella Lagerspetzin (1977, 94) mukaan tarkoitetaan aggression esiintymisen suurempaa yleisyyttä ja intensiteettiä eli voimakkuutta yksilön käyttäytymisessä.

2.2 Fysiologiset aggressioreaktiot

Aggressiolla on fysiologinen perustansa. Se on koettavissa elämyksellisesti suuttumuksena eli aggressiotilana. Kun aggression tunnetila herää, autonomisen hermoston vaikutuksesta erittyy hormoneja, esim. adrenaliinia ja ihmisen elimistö siirtyy eräänlaiseen hälytystilaan. Tällöin sydämen syketaajuus, veren-

paine ja hengitystiheys nousevat, ääreisverisuonten verenkierto lisääntyy, veren sokerin määrä kasvaa, lihasten voima ja toimintakyky lisääntyvät, hiussuonet sulkeutuvat ja kasvot kalpenevat. Eräät tutkijat nimittävät näitä muutoksia taistelu- tai pakoreaktioksi, jotka valmistavat ihmistä joko taisteluun tai pakoon. Voimakkaassa aggressiotilassa ihmisen huomiokenttä kaventuu ja hän saattaa tehdä tekoja, jotka ”normaalissa” fysiologisessa tilassa olisivat hänen itsensä mielestäänkin vääriä tai liioiteltuja. (Lagerspetz 1977, 304; Lagerspetz 1998b, 121-122.)

Neurologi Daniel Siegel käyttää käsitettä *aivojen alatie*, jolla hän tarkoittaa juuri yllämainittua aivojen toimintatilan muutosta normaalista hälytystilaan. Sille on ominaista, että kaikki turha pyyhkiytyy mielestä pois. Ihmisen koko tietoisuus keskittyy käsillä olevaan hetkeen ja siitä selviytymiseen ikään kuin kyse olisi valinnasta elämän ja kuoleman välillä. Ihmisen toimintaa hallitsee voimakas päättäväisyyden ja ehdottomuuden tunne. Pelko, raivo, kauhu ja viha vuorottelevat. Ihminen muuttuu kuin toiseksi ihmiseksi; käyttäytymisen motiivit muuttuvat. Aivojen alatie on ongelmallinen tila, koska tällöin aivojen otsalohkossa sijaitsevat ylätien toiminnot, joihin kuuluvat mm. moraali, empatia, looginen päättely, pidättyvyys ja harkintakyky, kytkeytyvät suurimmaksi osaksi pois päältä. Yleensä tunnistamme itsessämme tämän vaikeasti hallittavan tunnetilan kuvaamalla sitä esim. kiehahtamiseksi tai pimahtamiseksi. Oivallusten tekeminen tai kehittävän keskustelun käyminen tällaisessa tunnekuohussa on mahdotonta – sen on ensin laannuttava. (Cacciatore 2007, 30-31.)

2.3 Aggression ilmenemismuodot eri ikävaiheissa

Aggression muotoja voidaan luokitella eri tavoin. Se voi olla fyysistä tai verbalista, suoraa tai epäsuoraa. Suora ja epäsuora aggressio voivat olla hyökkäävää tai uhkailevaa. Yksi johtavia aggressiotutkijoita A. H. Buss on esittänyt havainnollisen taulukon (Viemerö 2006, 18):

Taulukko 1. Aggression luokittelu A. H. Bussin mukaan

	Fyysinen aggressio	Verbaalinen aggressio
Suora aggressio Hyökkäävä Uhkaava	taistelu valmistautuminen taisteluun	kiroilu, kritisoiminen taistelulla uhkaaminen
Epäsuora aggressio Hyökkäävä Uhkaava	omaisuuden tuhoaminen läheisten uhkaaminen	juoruilu kiristäminen

Aggressio ja aggressiivinen käytös ovat ihmisen synnynnäisiä reaktiotapoja, joita iän myötä opitaan hillitsemään. Ihminen kehittyy portaittain fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Tämä on nähtävissä myös aggressiokehityksessä kolmella tasolla: järjen, tunteen ja biologian. Pieni lapsi ei tajua oikean ja väärän eroa eikä kykene neuvottelemalla selvittämään riitojaan. Hän ei peitä eikä teeskentele tunteitaan ja tarvitsee aikuisen apua tyyntyäkseen. Pieni lapsi saattaa lyödä, potkia, repiä ja purra. Tätä reaktiivista väkivaltaa voi aikuinen rajoittaa, ettei tapahdu vahinkoja. Fyysinen aggressio alkaa ilmetä yleensä toisen ikävuoden loppuun mennessä ja kouluikään mennessä useimmat oppivat säätelemään fyysistä aggressiotaan. Kouluikäinen yrittää jo pärjätä tunteidensa kanssa. Pitkään on kuitenkin muistettava, ettei lasta tule jättää yksin eikä toisten lasten valvojaksi. (Cacciatore 2007, 32-33.)

Murrosiän tunnemyrskyissä nuori koettelee rajoja: hän kokeilee teoillaan, mitä saa tehdä ja mitä ei. Järki ja harkintakyky kasvavat yleensä vasta murrosiän loppulla. Murrosikäinen tukeutuu usein kavereiden tukeen enemmän kuin vanhempiinsa. Murrosikään tyypillisesti kuuluvat kapinointi ja uho palvelevat itsenäistymiskehitystä, mutta voimakkaat tunteet fyysisen voiman ja koon kasvaessa ovat myös riski, koska itsesuojeluvaisto ja itsehillintä ovat vasta kehittymässä. Murrosikäinen on toisinaan yhtä hämillään reaktioidensa voimakkuudesta kuin hänen perheensäkin. Vasta murrosiän loppupuolella lähempänä täysi-ikäisyyttä kehittyvät aivojen otsalohkon, korkeampien toimintojen, alueet. Niiden myötä saavutetaan täysi kyky harkintaan, syy-seuraussuhteiden tajuamiseen, syvään empatiaan, vastuuseen ja moraaliin. Riskialttiit ympäristötekijät, kuten väsymystila, vauvan itku, epäoikeudenmukaisuuden kokemus, ärsyttävät eleet ja solvaukset, saavat luonnollisesti aikuisenkin suuttumuksen, vihan tai raivon valtaan. Aikuisen tulisi kuitenkin tunnistaa ns. aivojen alatielle putoamisen merkit ja kyettä odottamaan omaa rauhoittumistaan ennen kuin tekee mitään, mitä jälkeen-

päin yleensä katu. Aikuisen hallitsematon raivokohtaus on luonnollisesti paljon vaarallisempi kuin lapsen, koska aikuisen voimilla syntyy suurempia vahinkoja. Aikuinen on usein vastuussa myös lapsista, joten hänen on opittava estämään tällainen tunnetila. Tutkijoiden mukaan kontrolloimattomat teot siirtyvät mallina sukupolvelta toiselle juuri silloin, kun lapset kohtaavat aikuisen hallitsemattoman raivon. Tästä voi seurata myös lapsen traumatisoituminen. (Cacciatore 2007, 31-34.)

Hieman yleistäen voidaan todeta, että aggression muodot muuttuvat yksilönkehityksen kuluessa "hienostuneemmiksi". Lapset, joilla verbaaliset ja sosiaaliset taidot ovat vielä puutteellisia, esiintyy enemmän fyysistä aggressiota. Kielenkäytön kehittyessä suora verbaalinen aggressio lisääntyy. Sosiaalisten taitojen kehittyminen puolestaan mahdollistaa epäsuoran sosiaalisen aggression käytön, josta käytetään myös nimitystä suhdeaggressio. Tällöin toista henkilöä vahingoitetaan tavallisimmin siten, että aggressiivinen henkilö käyttää sosiaalisia suhteita välineenä vahingoittaakseen suuttumuksensa kohdetta. (Lagerspetz 1998b, 65, 69.)

3 AGGRESSIIVISEN KÄYTTÄYTYMISEN TUTKIMUS

3.1 Teorioita aggressiosta

Aggressiosta ja sen syntymekanismeista on olemassa useita eri teorioita.¹ 1970-luvulla oli vallalla **säiliömalli**; aggressiivisuuden syynä pidettiin elimistään itsestään kertyvää aggressiivista energiaa, joka ajoittain purkautui. Aggressiivisuus nähtiin sisäisenä viettinä, jonka tietyt ärsykkeet laukaisivat. Aggression purkaminen tuotti mielihyvää. Freud piti aggressiota itsenäisenä **viettinä**. Säiliömallin ja Freudin näkemykset ovat samansuuntaisia. Aivotutkimuksissa on kuitenkin todettu, että vihanpurkaukset altistavat ihmistä lisääntyvään herkkyyteen purkaa aggressiivisuutta eli väkivalta ei vähene purkamalla, vaan pareminkin lisääntyy. Jos esim. suuttunut oppilas viskoo luokassa tavaroitaan, hänen aggressiivisuutensa ei vähene tai häviä; hän saattaa kokea hetken jonkinlaista helpotusta ja fyysistä väsymystäkin, jolloin hän lopettaa riehumisen. (Viemerö 2006, 19-20; Kallio 2005, 10-11.)

Frustraatioteoriassa ajatellaan, että aggressio on seurausta frustraatiosta eli turhaumasta, päämäärään suuntautuneen toiminnan estämisestä tai häiritsemisestä. Ihminen turhautuu ja sitä kautta muuttuu aggressiiviseksi, ellei hän saavuta toiminnallaan haluamaansa tulosta. Nykykäsityksen mukaan turhaumat voivat aiheuttaa aggressiota, mutta kaikki eivät silti ala käyttäytyä aggressiivisesti; joku saattaa lamaantua, joku keksii tilalle muita strategioita. Kun pohditaan frustraation ja aggression suhdetta, voidaan kysyä myös, mikä merkitys sillä on, että ihmiset uskovat turhautumien yleisesti johtavan aggressioon. Erietyisesti länsimaisessa yhteiskunnassa yleinen asenne on, että turhautuneen yksilön on oikeutettua, luonnollista ja terveellistä reagoida aggressiivisesti. Tällainen asenne on omiaan lisäämään aggressiivisia reaktioita ja johtaa siihen, että rakentavien vaihtoehtojen sijaan turhauttavissa tilanteissa valitaan, hyväksytään

---

¹ Teorioista tarkemmin: Lorenzin aggressioteoria, Dollardin ym. turhaumateoria, Millerin konfliktimalli, Freudin käsitys aggressiosta, säiliömalli ja katarsisolettamus, Galtungin aggressioteoria (Lagerspetz 1977, 79, 108, 173, 202, 211, 270). Naisten ja miesten välisen aggression eroja ovat tutkineet mm. Campbell, Cross ja Madson (Lagerspetz 1998b, 229-243). Simons, Whitbeck, Conger ja Chyi-In (1991) ovat tutkineet aggression välittymistä sukupolvelta toiselle (Mikkola & Oinas & Määttä & Rantanen 2002).

ja vahvistetaan aggressiivisia ratkaisukeinoja. (Viemerö 2006, 19-20; Lager-spetz 1977, 120.)

Amerikkalaisen oppimistutkija Banduran mukaan ympäristö vaikuttaa käyttäytymiseen ja käyttäytyminen ympäristöön. Aggression voidaan ajatella muodostuvan **oppimisen kautta**, jolloin yksilön aikaisemmat kokemukset aiheuttavat aggressiivisuutta. Ympäristö opettaa yksilön joko ehkäisemään tai ilmaisemaan aggressiivisia impulssejaan. Aggressiivisuus on yksilölle väline pyrkiä muihin päämääriin. Aggressiivista käytöstä seuraava rankaisu vahvistaa käsitystä sen tuomittavuudesta. Jos lapsi näkee kotona vanhempien välistä väkivaltaa tai häntä itseään kohdellaan väkivaltaisesti, hän alkaa vähitellen pitää aggressiivista käytöstä normaalina ilmiönä. Kaikki lapset eivät kuitenkaan muutu itse väkivaltaisiksi, vaikka he näkisivätkin väkivaltaa. Leikin kautta ilmenevä aggressiivinen käytös saattaa edistää aggression hallintaa. Aikuisten tehtävänä on tietenkin suojella lasta väkivallan näkemiseltä ja kokemiselta. (Kallio 2005, 10-11; Viemerö 2006, 20; Mikkola 2002.)

3.2 Moderni aggression tutkimus

Moderni aggression tutkimus ei pyri selittämään aggressiivista käyttäytymistä teorioiden avulla, vaan selvittää taustalla vaikuttavia tekijöitä ja tekijäryhmiä. Aggressiivisen käytöksen taustalla vaikuttaa **tilannetekijöitä, persoonallisuustekijöitä, ympäristötekijöitä, biologisia tekijöitä ja näiden yhdistelmiä**. Eri tekijöiden osuuksien selvittäminen on haasteellinen tehtävä. Frustraatio eli turhautuminen on klassinen tilannetekijä. Muita yleisiä tilannetekijöitä ovat kipu, epämiellyttävä olo (esim. liian korkea lämpötila), huono tuuli ja sosiaalinen stressi. Tilannetekijöistä provokaatio on vahvin ärsyke aggressioon. Yksilön persoonallisuus vaikuttaa aggressiiviseen käyttäytymiseen yhdessä tilannetekijöiden kanssa. (Viemerö 2006, 20.)

Salmivalli (2005) puhuu proaktiivisesti ja reaktiivisesti aggressiivisista ihmisistä. Proaktiiviset ”kylmäveriset” ovat niitä, jotka käyttävät väkivaltaa laskelmoiden: he uhkailevat, käyttäytyvät aggressiivisesti, hajottavat paikkoja ja käyvät jopa päälle saadakseen tahtonsa läpi, mutta heidän toimintaansa ei juurikaan liity

vihantunteita. He uskovat, että väkivalta on kannattava tapa saada tahtonsa läpi. Reaktiiviset ”kuumakallet” omaavat tulistuvan temperamentin. He ovat äkkipikaisia ihmisiä, joilla pinna palaa ja raivari iskee herkästi. Tällainen aggressiivisuus on suunnittelematonta ja hallitsematonta. Reaktiivisesti aggressiiviset tulkitsevat toisten ihmisten aikomukset helposti vihamielisiksi. He eivät hallitse tunteitaan ja katuva tekemisiään yleensä jälkikäteen. Hyvän itsetunnon omaavat yksilöt ovat taipuvaisia aggressiiviseen käytökseen, jos he kokevat itsetuntonsa olevan uhattuna. Tietyt fyysiset ja psyykkiset ominaisuudet yhdessä (fyysinen voima ja taitavuus, nopeus, impulsiivisuus, vallanhalu ja statuksen tavoitteleminen) voivat lisätä aggression esiintymistä. Impulsiivisen ihmisen on vaikea hallita aggressiotaan. Tutkimuksissa on todettu, että impulsiivis-aggressiiviset henkilöt sairastavat useammin skitsofreniaa ja ovat ahdistuneempia ja depressiivisempiä; heillä on myös enemmän somaattisia ongelmia, antisosiaalisia piirteitä sekä alkoholi- ja huumeongelmia, jos verrataan ei-aggressiivisiin henkilöihin. Väkivaltaisesti käyttäytyvillä diagnosoidaan usein myös antisosiaalinen persoonallisuushäiriö. Aggressiivinen käyttäytyminen ilmenee kuitenkin eri tavoin aikuisilla ja lapsilla. Jos haluaa ymmärtää paremmin aggressiivisen käyttäytymisen sosiaalipsykologista taustaa, sitä on tutkittava tarkemmin eri ikä- ja kehitysvaiheissa. Kyky kontrolloida aggressiivista käyttäytymistä riippuu siis ihmisen psyykkisestä kehitystasosta, joka on muodostunut inhimillisen vuorovaikutuksen tuloksena. Kontrollimekanismien syntyyn taas vaikuttavat kyseisen kulttuurin yleiset säännöt. Yksilönkehitykseen kuuluvat olennaisesti pettymykset ja turhaumat. Erityisesti lapsi ei voi saada kaikkea haluamaansa: ympäristö asettaa hänen toiminnalleen esteitä, rajoituksia ja vaatimuksia. Oikealla tavalla ohjaileva ympäristö auttaa lasta kehittämään omat kontrollimekanisminsa, jotka ovat välttämättömiä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kiinteät ja lämpimät suhteet vanhempiin ovat oleellisen tärkeitä. (Cacciatore 2007, 20; Viemerö 2006, 21; Mikkola ym. 2002.)

4 FYYSINEN AGGRESSIO JA SEN RINNAKKAISILMIÖITÄ

Maailman terveysjärjestön WHO:n (2002) määritelmän mukaan väkivalta on:

fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tai yhteisöön ja joka johtaa tai joka voi hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen.

Väkivaltaista käyttäytymistä ei voi selittää yhden tai kahden tekijän avulla – taustalla vaikuttaa aina useita eri tekijöitä. Emme saisi liian yksioikoisesti leimata syylliseksi yhteiskuntaa, mielenterveystyötä, vanhempia tai mediaa. (Viemerö 2009, 1028.) Kansainvälisesti katsoen suomalaiset ovat kuitenkin väkivaltatilastojen kärjessä. Tilastokeskuksen (2012) mukaan henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia tuli vuonna 2011 poliisin tietoon 43 000, mikä oli viidenneksen sekä edellisvuotta että vuosien 2006 - 2010 keskimäärää enemmän. Varmimminkin väkivaltaisista tekoja voidaan odottaa henkilöiltä, jotka ovat niihin syyllistyneet aikaisemminkin. Lieväkin väkivaltaisuus on ennusmerkki tulevasta väkivaltaisuudesta. (Lagerspetz 1998b, 160; YLE.fi Helsinki 2011.)

4.1 Lapsuuden väkivaltakokemukset

Väkivaltaisten vanhempien lapset ovat usein väkivaltaisista sukupuolesta, sosio-ekonomisesta asemasta ja älykkyydestä riippumatta. Väkivalta on ilmiö, joka siirtyy sukupolvelta toiselle. Lapsena kaltoin kohdelluista noin kolmannes pahoinpitelee aikuisena omia lapsiaan. Eräiden tutkimusten mukaan väkivaltarikoksia tekevästä jopa 80 % on lapsena kohdannut väkivaltaa. Lapsuuden väkivaltakokemukset sisältävät siis merkittävän riskin käyttäytyä itse väkivaltaisesti. Väkivaltaisten lasten vanhemmilla on todettu joitakin yhteisiä piirteitä. Teini-ikäisille yksinhuoltajaäideille syntyvillä pojilla on suuri riski antisosiaaliseen ja aggressiiviseen käyttäytymiseen. Aggressiivisten lasten vanhemmilla esiintyy usein antisosiaalista käyttäytymistä, alkoholismia ja masennusta. Perheet, joissa on erityisen aggressiivisia lapsia, ovat tyypillisesti emotionaalisesti kylmiä ja perheenjäsenten välit voimakkaan vihamielisiä; lapsia kohdellaan piittaamatto-

masti ja välinpitämättömästi. Lasten torjuminen ja heitteille jättäminen voivat myös johtaa siihen, että lapsi alkaa hakea huomiota aggressiivisuudella, koska hän ei ole sitä saanut positiivisella tavalla. Lasten toistuva fyysinen rankaiseminen johtaa usein mallioppimiseen – lapsi käyttäytyy tulevaisuudessa omaksumansa mallin mukaan. (Cacciatore 2007, 50; Mikkola ym. 2002.)

4.2 Mediaväkivalta ja aggressiivisuus

Väkivaltaviihteen vaikutus katsojiin riippuu mm. katsojan iästä ja kokemustautasta, normeista ja asenteista, samastumisesta näkemäänsä, persoonallisuudesta ja elinympäristöstä. Joidenkin mielestä esim. elokuvien väkivalta auttaa ihmisiä tutustumaan uusiin puoliin itsessään ja käsittelemään omia väkivaltaisia impulssejaan. Näin saattaa olla, mutta edellä mainituista seikoista sekä elokuvan sisällöstä ja sanomasta paljon riippuu, viekö tämä ihmistä aggressiiviseen vai vähemmän aggressiiviseen suuntaan. Väkivaltaviihteen katselun ja aggressiivisuuden yhteys on kuitenkin todettu tutkimuksissa kiistattomasti. Väkivaltaviihteen katselu stimuloi ainakin lasten ja nuorten aggressiivisuutta. Väkivaltaa katselevista lapsista noin 20 % käyttäytyy aggressiivisesti, ja varhaisaikuisiässä heillä on taipumusta rikolliseen käyttäytymiseen. Jopa 73 % suomalaisten koululaisten pelaamista tietokonepeleistä on erittäin väkivaltaisia. Salokosken (2005) tutkimuksen mukaan riskipelaajat käyttävät pelaamiseen noin 21 tuntia viikossa. Näillä koululaisilla oli heikko itsekontrolli; he olivat levottomia ja aggressiivisia. Väkivaltaelokuvista lapset havaitsivat vivahteita ja yksityiskohtia erityisen tarkasti, mutta heillä ei ole sellaista kokemustausta, joka auttaisi heitä ymmärtämään laajempia yhteyksiä ja yhteiskunnallisia kytkentöjä. Aikuisilla tämä ymmärrys neutraloi väkivaltaviihteen emotionaalista vaikutusta. Lasten ja nuorten minäkuva ja maailmankuva sen sijaan ovat vasta muotoutumassa. Aikuisen osalta tilanne on siis erilainen; väkivaltaviihde ei aikuisiässä lisää aggressiivisuutta, mutta aggressiivisuuden on todettu lisäävän väkivaltaviihteen katselua. Lapset samastuvat katselemaansa enemmän kuin aikuiset, minkä vuoksi katselu vaikuttaa heihin voimakkaammin. Väkivaltaelokuvien hahmoihin samastuminen ja tapahtumien totena pitäminen tehostavat väkivaltaelokuvien vaikutusta. Turtumista todennäköisesti tapahtuu elokuvien esittämää aineistoa kohtaan, mutta ei silti oikeata väkivaltaa kohtaan, mutta niitä katsojista, jotka

eläytyvät väkivaltaan voimakkaasti ja pitävät sitä todenmukaisena, väkivallan katselu turruuttaa myös oikeata väkivaltaa kohtaan. Tähän ryhmään kuuluvat lapset ja nuoret ja heistä erityisesti ne, jotka eivät jostakin syystä kykene pitämään todellisuutta ja fiktiota erillään. Väkivaltaviihteen katselu lisää nimenomaan poikien aggressiivisuutta. Tytöt sen sijaan reagoivat väkivallan katseluun ennemminkin pelolla ja ahdistumalla kuin jäljittelemällä aggressiota. (Lager-spetz 1998b, 208, 210-211, 224-225, 228; Viemerö 2009, 1027.)

Kaikki väkivaltaviihdettä katselevat tai väkivaltaisia tietokone- ja videopelejä pelaavat eivät ryhdy väkivallan tekoihin. Valmius käyttäytyä aggressiivisesti on riippuvainen siitä, missä määrin emotionaaliset ja kognitiiviset rakenteet tukevat aggressiota. Mikään yksittäinen tekijä ei modernin aggression tutkimuksen mukaan kykene selittämään kuin vain pienen osan yksilöihmisen aggressiivisesta käyttäytymisestä. Taustalla on yleensä kulttuurin tai alakulttuurin lisäksi ympäristö-, tilanne-, persoonallisuus- ja biologisia tekijöitä sekä yhdistelmiä näistä. Elokuvien sekä tietokone- ja videopelien väkivallan matkimisessa merkittävää on samastumisen taso. Mitä tehokkaammin elokuvan tai pelin idoli toimii ja mitä paremmin hän sopii ikäryhmän elämäntilanteeseen, sitä todennäköisemmäksi muuttuu tämän käyttäytymisen matkiminen. Tietokonepelit saavat aikaan matkimista tehokkaammin kuin elokuvaidolit, koska peleissä pelaaja on se, joka toimii ja eläytyy pelin väkivaltaiseen käyttäytymiseen. (Viemerö 2009, 1027-1028.)

4.3 Alkoholi ja väkivalta

Väkivalta liittyy usein humalahakuiseen alkoholinkäyttöön. Alkoholin juominen esim. alentaa riskinottokynnystä ja heikentää ongelmanratkaisutaitoja, mikä edistää aggression purkautumista riippumatta henkilön roolista tapahtumahetkellä. Alkoholin vaikutuksesta alakuloisuus muuttuu helposti katkeruudeksi, ahdistus kostonhaluksi, alemmuudentunteet mustasukkaisuudeksi ja sanallinen eripura johtaa tappeluun. Epäsosiaalisilla persoonilla on suurempi riski sekä alkoholin ongelmakäyttöön että väkivaltakäyttämiseen. Humala suo monelle ikään kuin vastuuvapauden sopimattomasta käytöksestä. Myös mallioppiminen

saattaa olla taustalla niillä väkivaltaisen tai aggressiivisen perhetaustan omaavilla, jotka käyttävät alkoholia runsaasti ja ovat käytökseltään aggressiivisia. Aggressiivisesti käyttäytyvät ovat yleensä olleet jo nuorena aggressiivisia, heidän sosiaaliset taitonsa ovat heikot, ja monet heistä juovat runsaasti alkoholia. Selvänä aggressiiviset henkilöt käyttäytyvät todennäköisesti aggressiivisesti myös alkoholia nauttineena. Aggressiivisten ihmisten osuus ongelmakäyttäjien ryhmässä on suurempi kuin muiden. Suurin osa Suomessa tehtävistä väkivaltarikoksista tehdään alkoholin vaikutuksen alaisena. Kakkostyyppin alkoholismiin, joka on perinnöllinen ominaisuus, liittyy aineenvaihdunnan häiriöitä ja matalaa verensokeria. Alkoholi aiheuttaa tällöin aina rähinöintiä ja hallitsematonta väkivaltaisuutta. (Cacciatore 2007, 48; Pahlen, von der & Eriksson 2003, 2489-2490, 2492.)

4.4 Sairaudet, lääkkeet ja väkivalta

Monet psyykkiset sairaudet, esim. skitsofrenia, johon liittyy harhoja ja vainoharhaisuutta, altistavat väkivaltaan. Psykoositilassa oleva täyttä ymmärrystä vailla oleva ihminen voi myös käyttää väkivaltaa tuntiessaan itsensä uhatuksi, vaikkei mitään todellista uhkaa olisikaan. Kynnys väkivallan käyttöön on matala myös joissakin psykiatrisissa tiloissa, kuten epäsosiaalinen tai epävaka persoonallisuushäiriö, maaninen häiriö, ADHD (tarkkaavaisuus- ja yliaktiivisuushäiriö) sekä toistuvat raivokohtaukset. ADHD on yksi yleisimmin diagnosoiduista neurologisista poikkeavuuksista, joka diagnosoimattomana ja hoitamattomana johtaa valitettavan usein päihteiden käyttöön ja rikollisuuteen. Noin joka viides ADHD on alkoholisti ja joka kolmas sekakäyttäjä. Arvioiden mukaan noin 2 - 4 %:lla aikuisista on ADHD. Toistuvien raivokohtauksien tutkiminen saattaa tuoda lisävalaistusta aggressiivisen käyttäytymisen mekanismeihin. Tätä tutkimusta on toistaiseksi jarruttanut diagnostisten kriteereiden epämääräisyys. Toistuvaa impulsiivista aggressiivisuutta voidaan hillitä lääkehoidolla sekä psykoterapialla. Aggressiivisen käyttäytymisen taustalla saattaa olla myös fyysisiä sairauksia. Väkivaltaa ehkäisevät aivotoiminnot, kuten moraali ja empatia, keskittyvät tietyille aivoalueille, joiden vammat, sairaudet, kasvaimet ja veritulppa voivat ilmetä väkivaltaisena käytöksenä. Myös Alzheimerin tautiin tai muihin dementia-tyyp-

peihin, epilepsiaan ja matalaan verensokeriin voi liittyä väkivaltaista käyttäytymistä. Kehonrakennuksessa käytettävät anaboliset hormonit, monet lääkeaineet sekä huumeet ja erityisesti niiden yhteiskäyttö alkoholin kanssa altistavat väkivaltaiselle käyttäytymiselle. (Cacciatore 2007, 49, 51; Jüriloo 2007, 64, 68, 70; Siltanen 2009, 4.)

4.5 Sukupuoli ja väkivalta

Suurin osa aggressiotutkimusta on käsitellyt miesten aggressiota. Väkivaltatilastot eri maista osoittavat, että miehet tekevät noin kymmenkertaisen määrän henki- ja pahoinpitelyrikoksia naisiin verrattuna. Miesten ja naisten aggression eroista on julkaistu tieteellisiä artikkeleita 1970-luvun lopulta lähtien. Tutkimukset ovat osoittaneet, että miehet käyttävät enemmän fyysisen aggression keinoja kuin naiset. Yleisesti on luultu, että naiset olisivat verbaalisesti aggressiivisempia kuin miehet, mutta sukupuolet ovat osoittaneet esimerkiksi verbaalisen aggression testeissä yhtä paljon aggressiota, ja joissakin tapauksissa miehet jopa naisia enemmän. Alue, jolla naiset tai tytöt osoittavat enemmän aggressiota kuin pojat ja miehet, on epäsuora aggressio, jolla siis tarkoitetaan aggression kohteen vahingoittamista ilman suoria sanallisia tai fyysisiä hyökkäyksiä käyttämällä sosiaalista manipulaatiota. Tekijä itse jää piiloon ja siten säästyy kohteen vastahyökkäykseltä ja myös ympäristön paheksunnalta. Epäsuoran aggression olemassaolo kyseenalaistaa käsityksen, että naiset ja tytöt olisivat miehiä ja poikia vähemmän aggressiivisiä. Erityisesti murrosiässä tytöt käyttävät epäsuoraa aggressiota poikia enemmän. Lapset (alle 8-vuotiaat) eivät pysty tehokkaasti käyttämään epäsuoraa aggressiota, koska siinä tarvitaan sosiaalista älykkyyttä ja taitavuutta. Epäsuoran ja muunkin aggression käyttö on näkyvintä varhaisnuoruudessa ja murrosiän alkuvaiheessa, jolloin myös tyttöjen ja poikien aggressiotyylien erot ovat selvimmillään. Myöhemmässä iässä sukupuolten väliset erot kaikkien aggressiomuotojen paitsi ruumiillisen väkivallan käytön suhteen tasoittuvat. Aikuisten aggressio on hienovaraisempaa, mutta se ei kuitenkaan häviä kokonaan. (Lagerspetz 1998a.)

Miehiä ja naisia sitovat edelleen erilaiset sukupuoliroolit, jotka koskevat myös aggressiota, sen tuntemista, käyttöä ja osoittamista. Aggressio tavallaan kuuluu

maskuliinisuuteen. Miesten aggressiivisuutta on monissa yhteiskunnissa suosittu ja jopa ihannoitu, mutta naisen ei oleteta käyttäytyvän aggressiivisesti. Mies hallitsee aggression avulla ympäristöään ja pelkoa herättämällä pakottaa ympäristön tottelemaan itseään. Naiselle aggressio ei merkitse ympäristön kontrolloimista, vaan se on osoitus oman kontrollin menettämisestä. Naiselta odotetaan itsehillintää, ihmissuhteiden hoitoa ja ristiriitojen sovittelua. Naisen aggression tarkoituksena on yleensä saada toinen ymmärtämään häntä tilanteessa, jossa muut keinot eivät auta. Kaikilla nisäkkäillä uroshormonien (erityisesti testosteronin) tiedetään vaikuttavan aggressiivisuuteen. Useimpien eläinlajien naaraat ovat vähemmän aggressiivisia kuin urokset, ja niillä on myös merkittävästi vähemmän testosteronia kuin uroksilla. Aggressiivisuus ei kuitenkaan riipu vain testosteronin määrästä, vaan myös esim. perintötekijät säätelevät testosteronin vaikutusta. Nykyään naisten aggressiivinen käyttäytyminen näyttää joka tapauksessa lisääntyneen². Naisten väkivalta on yleistynyt ja muuttunut raaemmaksi. Yksi taustatekijä saattaa olla naisten sukupuoliroolin muuttuminen. Myös asenteet naisten väkivaltaa kohtaan ovat muutoksessa. Media tarjoaa tytöille ja naisille aikaisempaa enemmän aggressiivisen käyttäytymisen malleja. Nykyään nuorisokulttuurissa myös nuorilla tytöillä vallitsevat kovuusnormit. Naisten väkivallan kohteena ovat useimmiten läheiset, kuten puoliso ja lapset. Yhteisiä piirteitä suomalaisille väkivaltaisille naisille ja miehille ovat mm. varhain alkanut huono-osaisuus ja runsas päihteiden käyttö. Lievään parisuhdeväkivaltaan naiset saattavat syyllistyä yhtä usein kuin miehetkin. Naisten osuus henkirikostuomioista on Suomessa viime vuosina kasvanut, mihin merkittävimmin on vaikuttanut naisten alkoholinkäytön lisääntyminen. Moniongelmaisuus ja useat stressitekijät ovat tyypillisiä niin miesten kuin naistenkin väkivallassa. Kuten huomaamme, aggressiivisuutta lisääviä ja väkivallalle altistavia tekijöitä on lukuisia. Niiden tunteminen ja niihin vaikuttaminen on tärkeää väkivallan ennaltaehkäisemiseksi. (Lagerspetz 1998a; Putkonen 2011, 1212; Cacciatore 2007, 48.)

---

² Vuonna 2011 esim. Tampereella poliisin tilastoihin kirjattiin 234 naisten tekemää pahoinpitelyä. Vastaava luku vuonna 2010 oli 199. Naisten tekemät pahoinpitelyt ovat lisääntyneet vuosi vuodelta: vuonna 1997 poliisi kirjasi tilastoihin vain kaksi naisten tekemää törkeää pahoinpitelyä. Viime vuonna luku oli 17. (TampereLainen 2012.)

5 KOULUVÄKIVALLAN EHKÄISEMINEN JA HENKILÖTURVALLISUUS KOULUSSA

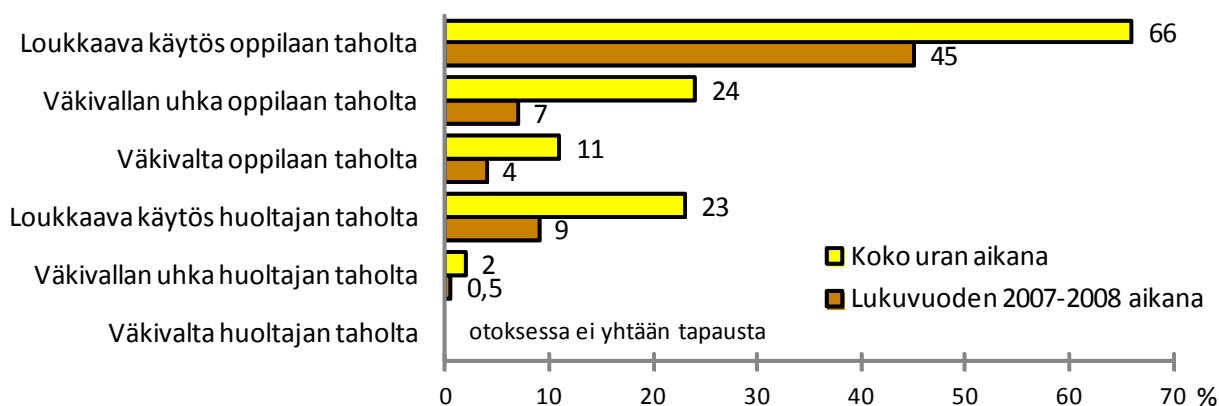
5.1 Taustaa: Väkipalta ja sen uhka opettajan työssä Suomessa

Turvallisuusala, terveysalan potilastyö ja sosiaalialan asiakastyö ovat toimialoja, joilla tyypillisesti koetaan väkipaltaa ja uhkatilanteita. Joissakin ammateissa, esim. poliisin, vartijan tai mielisairaanhoidajan työssä, aggressiivisesti ja väkipaltaisesti käyttäytyvien henkilöiden kohtaaminen kuuluu työhön ja näihin tilanteisiin on myös varauduttu. Kuitenkin myös kasvatus- ja opetusala on yksi aloista, joilla väkipaltaa ja sen uhkaa kohdataan tavallista useammin. (Työsuojeluhallinto 2010, 7.) Oppilaitoksissa väkipalta on satunnaisempaa, eikä siihen ole ehkä riittävästi varauduttu. Viime vuosien kouluammuskelut ovat kuitenkin nostaneet aiheen keskusteluun. Kun vuoden 2012 kolmen ensimmäisen kuukauden aikana oli tapahtunut kolme vakavaa väkipallantekoa, sisäministeri Päivi Räsänen totesi, että osassa kouluista pelastussuunnitelmat ovat ajan tasalla, osassa on vielä tehtävää (YLE.fi Helsinki 2012). Myös Suomen rehtorit ry (2012) on ilmoittanut asiassa vakavan huolensa. Yhdistys muistuttaa, että Suomessa on muutamana viime vuoden aikana tapahtunut useita vakavia kouluväkipaltatapauksia. Kouluväkipalta ei ole Suomessa enää satunnainen ja ohimenevä ilmiö.

Koulujen turvallisuustilanteen kehityksestä ei ole systemaattisesti kerätty tilastoja. Saatavilla olevat tilastot viittaavat kuitenkin siihen suuntaan, että oppilaitosten työntekijöihin kohdistuva fyysinen väkipalta on hiukan lisääntynyt Suomessa. Esimerkiksi espoolaiskouluissa työskentelevät opettajat kokevat väkipalta- ja uhkatilanteita yhä useammin. Työhyvinvointitutkimuksessa vuonna 2008 väkipalta- ja uhkatilanteista kertoi 9 prosenttia Espoon sivistystoimen työntekijöistä. Vuonna 2010 luku oli noussut 12 prosenttiin. Erityisesti opettajiin kohdistunut fyysinen väkipalta, kuten lyöminen ja potkiminen, on lisääntynyt merkittävästi. (YLE.fi Helsinki 2011.) Vantaalla kirjataan kaikki väkipaltatapaukset. Vuonna 2010 julkaistun tilaston mukaan Vantaan kouluissa tapahtui joka kuukausi tuhat eriasteista väkipaltatilannetta. (Pakarinen 2012.) Myös Julkisten ja hyvinvointialojen liiton (28.02.2011) kyselytutkimus antaa jotain suuntaa. JHL haastatteli

vuonna 2011 yli 600 koulunkäyntiavustajaa. Heistä joka kolmas kertoi kohtaavansa työssään usein väkivaltaa.

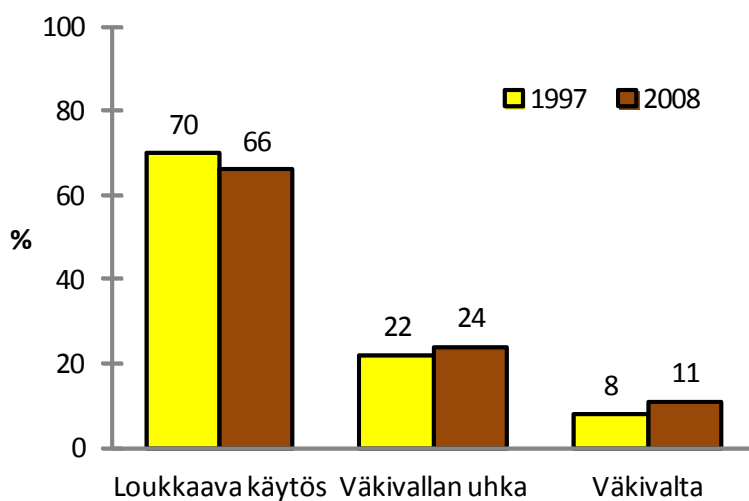
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos toteutti vuonna 2008 Nuorisoriikollisuuskyselyn yhteydessä yläasteiden opettajille opettajauhrikyselyn, johon vastasi lähes 1500 opettajaa. Kyselyssä selvitettiin sitä, missä määrin opettajat ovat kokeneet erilaista häirintää tai väkivaltaa oppilaiden ja heidän huoltajiensa taholta lukuvuonna 2007–2008 sekä koko uransa aikana. Kuviosta 1 nähdään, että väkivallan uhkaa oppilaan taholta oli kokenut neljännes opettajista ja väkivaltaa yksi kymmenestä uransa aikana. Lukuvuoden 2007–2008 aikana oppilaan taholta väkivallan uhkaa koki 7 % ja väkivaltaa 4 % opettajista. Sen sijaan vanhempien tai huoltajien taholta väkivallan uhkaa oli koettu varsin vähän ja väkivaltatapauksia ei tähän otokseen osunut yhtään. Loukkaava käytös oli huomattavan yleistä: kaksi kolmasosaa oli kokenut oppilaan loukkaavaa käytöstä joskus opettajan urallaan ja 45 % lukuvuonna 2007–2008. (Salmi & Kivivuori 2009, 2.)

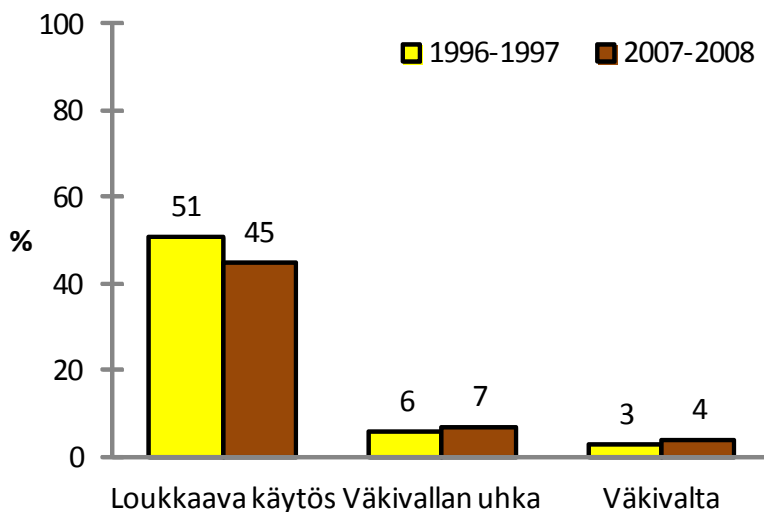
Kuvio 1. Opettajiin kohdistunut loukkaava käytös, väkivallan uhka ja väkivalta oppilaiden ja heidän vanhempinsa/ huoltajien taholta, % (Salmi & Kivivuori 2009, kuvio 1 muokattu)

Opettajauhrikysely on tehty Nuorisoriikollisuuskyselyn liitännäistutkimuksena myös vuosina 1997 ja 1998. Salmi ja Kivivuori (2009, 4-6) ovat vertailleet vuosina 1997 ja 2008 saatuja vastauksia. Opettajien kokema väkivallan uhka ja väkivalta on hiukan lisääntynyt. Loukkaava käytös puolestaan näyttäisi vähentyneen – kirjoittajat tosin arvelevat, että opettajat ovat voineet myös ”turtua”, eikä aikaisemmin loukkaavana pidettyä käytöstä välttämättä enää huomioida. (Kuviot 2 ja 3.) Tutkijat toteavat, että väkivalta on kouluissa kuitenkin harvinaista ja erot vas-

tauksissa varsin pieniä, joten vankkoja päätelmiä muutoksista ei voi tehdä. Tilanne vaikuttaa melko vakaalta.

Kuvio 2. Ainakin kerran edeltävän uransa aikana loukkaavaa käytöstä, väkivallan uhkaa tai väkivaltaa kokeneiden opettajien osuus 1997 ja 2008, % yläasteiden opettajista

Kuvio 3. Ainakin kerran edeltävän lukuvuoden aikana teon kohteeksi joutuneiden opettajien osuus 1997 ja 2008, % yläasteiden opettajista

Suurempi riski joutua fyysisen väkivallan tai sen uhan kohteeksi oli nuorilla opettajilla, miesopettajilla ja varsinkin erityisopettajilla. Yläasteen erityisopettaji-

en riski oli kolminkertainen verrattuna muihin opettajiin yläasteella. (Salmi & Kivivuori 2009, 3.) Tarmo Kyllönen ja Arto Rickman (2011, 25-27) ovat pitäneet turvallisuuskoulutuksia oppilaitoksissa ja heidän tuntumansa on se, että alempien vuosiluokkien erityisopetushenkilöstö kokee väkivallan uhkaa ja väkivaltaa selvästi enemmän kuin yläasteen opettajat. Ala-asteella väkivaltatapauksista ei välttämättä ilmoiteta, vaikka oppilas saattaa olla aikuisen kokoinen ja siten hyökätessään vaaraksi ympäristölle.

Väkivaltaa esiintyi yleisesti tilanteissa, joissa oppilas ei halunnut noudattaa opettajan ohjeita, esimerkiksi kun opettaja yritti estää oppilaan luvattoman poistumisen luokasta. Myös opettajan moitteet tai oppilaan käytöksestä huomauttaminen saattoivat aiheuttaa väkivaltaisen reaktion. Lisäksi opettaja oli vaarassa joutua väkivallan kohteeksi puuttuessaan oppilaiden keskinäisiin välienselvittelyihin tai rauhoittaessaan muuten aggressiivista oppilasta. (Salmi & Kivivuori 2009, 2.) Riskitilanteen voi aiheuttaa itseään vahingoittava oppilas, joka saattaa tahattomastikin vahingoittaa häntä estävää aikuista tai muita lähellä olevia. Oppilaiden ja vanhempien lisäksi myös koulun alueelle tulevat ulkopuoliset henkilöt voivat olla väkivaltaisia. (Kyllönen & Rickman 2011, 26-27).

Kouluissa väkivaltatilanteissa ja niihin varautumisessa on omat erityispiirteensä. Aggressiiviset ja väkivaltatilanteet kouluissa poikkeavat esim. liikkeiden ja laitosten asiakaspalveluiden uhkatilanteista. Asiakaspalvelutehtävissä aggressiivisesti käyttäytyvä asiakas kohdataan vain kertaluonteisesti, mutta koulussa opettajan ja oppilaiden vuorovaikutussuhteet ovat useimmiten pitkäkestoisia: saman oppilaan tai huoltajan kanssa on kyettävä jatkamaan väkivaltatilanteen jälkeinkin yhteistoimintaa. Toinen erityispiirre on se, että kouluissa työntekijä tai opettaja ei voi ajatella vain omaa turvallisuuttaan, vaan hänen on vastattava samalla koko oppilasryhmän turvallisuudesta. (Kinnunen 2012.)

Kouluväkivallan äärimmäinen muoto ovat kouluammuskelut. Suomessa tapahtuivat vuonna 2007 Jokelan koulusurmat ja vuonna 2008 Kauhajoen koulusurmat. Ne poikkeavat koulujen muista äkillisen aggression aiheuttamista väkivaltatilanteista sikäli, että ne ovat pitkän suunnittelun tuloksena syntyneitä kosto-toimia, joille halutaan laaja huomio. Surmien uhreina oli oppilaita ja koulun henkilökuntaa. Vaikka kouluampumiset ovat harvinaisia tapahtumia, ne ovat kuitenkin

kin johtaneet kouluväkivallan tarkempaan tutkimiseen ja erinäisiin suosituksiin. (Punamäki ym. 2011, 10-11; Jokelan koulusurmien tutkintalautakunta 2009; Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunta 2010.)

5.2 Väkivallan ehkäisyn eri muodot

Koulussa syntyy välillä ristiriitatilanteita, kuten muutenkin ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Nämä tilanteet olisi ratkaistava rakentavasti ennen kuin ne kärjistyvät ja pahimmillaan johtavat väkivaltaan. Rajasimme tämän työn aiheen opettajiin kohdistuvaan fyysiseen uhkaan ja väkivaltaan. Vaikka väkivalta tai sen uhka kohdistuisi ensisijaisesti oppilaisiin, myös opettaja on usein vaaravyöhykkeessä. Tämän vuoksi on aiheellista käsitellä väkivallan ehkäisemistä ja turvallisuutta koulussa laajemmin.

Väkivaltaa ehkäisevät toimet voidaan jaotella sen mukaan, missä vaiheessa ja millaiselle ryhmälle ne on suunnattu. Eri yhteyksissä on käytetty seuraavaa jaottelua:

- Primaari-preventio (eli primääriehkäisy), jolla tarkoitetaan kaikkiin kohdistuvaa väkivaltaa ennaltaehkäisevää toimintaa. Näillä toimilla pyritään edistämään yleistä hyvinvointia ja estämään väkivallan riskitekijöiden syntymistä.
- Sekundaari-preventio (eli sekundäärinen ehkäisy), jossa toimet kohdistetaan väkivallan riskiryhmille – niille, jotka ovat alttiita väkivallan käyttöön ja niille, joilla on riski joutua väkivallan uhreiksi. Tämä on luonteeltaan reagoivaa toimintaa, jolla pyritään estämään väkivaltaa.
- Tertiaari-preventio (eli tertiäärinen ehkäisy), jolla tarkoitetaan hoitavia ja korjaavia keinoja, kun väkivaltaa on jo ilmennyt. Toimet kohdistetaan erityisesti väkivallantekijöihin ja väkivallan uhreihin. (Salomäki 2002, 14; Dahlberg & Krug 2002, 15.)

Joskus käytetään samantyyppistä, toimenpiteiden kohderyhmän mukaan tehtyä jaottelua:

- Universaalit interventiot, jotka on suunnattu isommalle ryhmälle, jolla ei ole erityistä väkivallan riskiä.
- Selektiiviset interventiot niille, joilla on kohonnut väkivallan riski.

- Indikatiiviset interventiot niille, jotka ovat jo osoittaneet väkivaltaisuutta. (Dahlberg & Krug 2002, 15.)

5.3 Kouluväkivallan ehkäisemisen keinoja tutkimusten valossa

Kouluväkivallan ja koulukiusaamisen ehkäisemiseksi on monissa maissa toteutettu erilaisia ohjelmia. Kaisa Savolainen (2005) on artikkelissaan tarkastellut näitä toimenpiteitä ja aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Jo terminologia on vaihtelevaa, sillä tutkimuksissa käytetään käsitteitä kouluväkivalta, koulukiusaaminen tai aggressio ja niillä saatetaan tarkoittaa samaa tai osittain samaa asiaa. Koulukiusaamisen sisällyttäminen aiheeseen on perusteltua sikälkin, että se on monesti ollut osatekijänä kaikkein vakavimmissa kouluväkivallan ilmenemis-muodoissa ts. kouluampumisissa Suomessa ja maailmalla (Punamäki ym. 2011, 24-26).

Yhtenä tertiäärisen ehkäisyn menetelmänä on kokeiltu rangaistuksia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on rikkomusten takia voitu erottaa oppilas koulusta määräajaksi. Jotta pystytään seuraamaan oppilaiden tekemiä rikkomuksia, on kouluissa lisätty valvontaa, esimerkiksi metallinpaljastimia, valvontakameroita, turvallisuushenkilökuntaa ja tarkastuksia. Tutkimuksista ei ole saatu näyttöä, että näillä toimilla olisi pystytty lisäämään turvallisuutta koulussa. (Skiba 2000, 9-10, 13.) Tämän turvallisuusrakenteita korostavan näkökulman ohella on toinenkin tapa vaikuttaa turvallisuuteen: muutetaan koulun toimintakulttuuria. Koulukulttuurin muutos voidaan toteuttaa esimerkiksi lisäämällä oppilaiden, opettajien ja koulun muun henkilökunnan epävirallista vuorovaikutusta ja keskustelumahdollisuuksia. Tämä voi tapahtua vaikkapa oppitunneilla, mutta myös välitunneilla ja kerhotoiminnassa. Yhdysvalloissa onkin tuotu esille, että tämä primäärinen lähestymistapa saattaa olla tuloksellisempi ja myös edullisempi kuin suoran tarkkailun lisääminen. Lisäksi voi olla vaikea luoda luottamuksen ilmapiiriä, jos valvonta on kovin tiukkaa, eikä sillä joka tapauksessa pystytä täysin estämään väkivallan tekoja. (Kiilakoski 2009a, Kiilakoski 2009b, 56-57; Koponen 2012.)

Tertiäärisenä ehkäisynä on tarjottu myös sosiaalisten taitojen kehittämistä rangaistuksen sijasta. Breunlin ym. tutkivat 1990-luvun lopussa konfliktinratkaisu-

taitojen koulutusohjelman vaikutusta oppilaisiin, jotka oli erotettu koulusta määrääjäksi väkivaltaisen käytöksen vuoksi. Oppilaan erottamista lyhennettiin, jos hän ja hänen perheensä sitoutuivat osallistumaan koulutusohjelmaan. Koulutukseen osallistuneilla oli neljä kertaa pienempi todennäköisyys uudelleen erottamiseen koulusta fyysisen väkivallan takia kuin niillä, jotka eivät siihen osallistuneet. Tulokseen saattoi tosin vaikuttaa se, että koulutukseen lähtenyt ryhmä on ehkä lähtökohtaisesti suhtautunut asiaan myönteisemmin. (Savolainen 2005, 373.)

Aggressiivisesti käyttäytyville nuorille on suunnattu myös Arnold P. Goldsteinin kehittämä ART-menetelmä (Aggression Replacement Training). ART koostuu kolmesta osa-alueesta: sosiaalisten taitojen hiominen, vihanhallinnan harjoittelu ja moraalisen päättelyn harjoittelu. ART-ohjelmia on toteutettu eri puolilla maailmaa ja myös Suomessa. ART-menetelmää on tutkittu mm. kahdessa laitoksessa, jossa on nuoria rikoksentekejiä. Tutkimukset osoittivat sosiaalisen käytöksen huomattavaa paranemista sekä vihamielisen toiminnan vähenemistä. Goldstein kuitenkin toteaa, että lähipiiri ei välttämättä tue vapautuneen nuoren uusia sosiaalisia taitoja, vaan saattaa suhtautua niihin jopa kielteisesti. Tämän vuoksi tehtiin kaksi tutkimusta, joista toisessa myös nuorten perheet olivat mukana ART-ohjelmassa ja toisessa heidän jengikaverinsa. Koeasetelmaan kuuluivat kontrolliryhmät, jotka eivät osallistuneet ohjelmaan ja lisäksi perhetutkimuksessa oli ryhmä, jossa vain nuori osallistui ART:iin. Joihinkin mitattuihin asioihin lähipiirin mukanaolo vaikutti, mutta erityisen merkittäviä eroja syntyi ART-ohjelmaan osallistuneiden ja ohjelmaan osallistumattomien kontrolliryhmien välillä. (Goldstein, Glick & Gibbs 2009, 200-211.)

Yhdysvalloissa on kehitetty menetelmiä, joilla on pyritty tunnistamaan ennalta mahdollisia väkivallantekijöitä. Mulveyn ja Cauffmanin mukaan on vaikea erottaa, onko kysymys nuoren kehitykseen kuuluvasta vaiheesta vai tulevasta väkivaltarikollisesta ja oppilas saattaa siten turhaan leimautua. He suosittelevatkin myönteisen ilmapiirin luomista koulussa ja tarttumista oppilaiden ongelmiin heti, kun ne ilmenevät. (Savolainen 2005, 373.) Myös koulusurmaa suunnittelevan oppilaan tunnistamiseksi on Yhdysvalloissa laadittu erilaisia profilointitapoja ja piirrelistoja. Punamäki ym. (2011, 32-33) kuitenkin toteavat, että koulusurmaajille ei ole löydetty riittävästi yhteisiä ominaisuuksia profiloinnin pohjaksi.

Yhdysvalloissa on toteutettu monia ohjelmia, joilla pyritään ehkäisemään väkivaltaa yksilön sosiaalisia taitoja kehittämällä. Esimerkiksi Varoitusmerkit-ohjelmassa (Warning Signs Program), jota levitettiin satojatuhansia kappaleita, pyrittiin väkivaltaa koskevan tietoisuuden leviämiseen ja väkivallan merkkien havaitsemiseen. Gang Resistance Training -ohjelman tavoitteena oli vähentää osallistumista jengien toimintaan ja ohjelma sisälsi mm. konfliktinratkaisemista ja kaverien painostuksen käsittelemistä. Tutkimuksissa on selvitetty näiden ja samantyyppisten ohjelmien tehoa, mutta ei ole saatu näyttöä merkittävistä vaikutuksista. (Savolainen 2005, 374.)

Ohjelmissa, joissa on kehitetty koko kouluyhteisöä, on saatu hyviä tuloksia aggressioiden ehkäisyssä. Yhdysvaltalaisessa isossa ala-asteen koulussa toteutettiin ohjelma, jossa otettiin mukaan oppilaat, opettajat, koulun muu henkilökunta ja vanhemmat. Heidän kanssaan kartoitettiin koulun vahvuudet ja heikkoudet, joiden pohjalta valittiin ensisijaiset kehittämiskohteet: käyttäytymisen ja koulun ilmapiirin parantaminen sekä nimittely ja kiusaaminen. Ryhmätyönä määriteltiin myös viisi perusarvoa: ”Ole kunnioittava”, ”Ole vastuuntuntoinen”, ”Ole rehellinen”, ”Ole valmis oppimaan” ja ”Ole henkilökohtaisesti parastasi yrittävä”. Näiden pohjalta luotiin luokan säännöt, joihin opettajat saattoivat viitata oppilaan toimiessa sääntöjen vastaisesti. Lisäksi oppilaat saivat koulutusta konfliktinratkaisussa, aggression hallinnassa, toisten ja itsensä kunnioittamisessa ja vuorovaikutustaidoissa. Myös opettajille oli koulutusta konfliktinratkaisussa sekä luokan johtamisessa. 1. ja 2. luokan oppilaiden omiin arvioihin perustuvassa mittauksessa heidän aggressionsa väheni 40 %:lla, vanhemmilla oppilailla ei havaittu merkittäviä muutoksia. Sen sijaan uhriksi joutuminen väheni vähintään viidenneksen kaikilla luokilla. (Emt., 374-375.)

Hyviä tuloksia on saatu myös myönteisen käyttäytymisen tukiohjelmassa (PBS = positive behavior support). Se oli alun perin kehitetty käyttäytymis- ja kehityshäiriöisten lasten tukemiseen, mutta se voidaan toteuttaa koko koulua koskevana ohjelmana. Tämän ohjelman soveltamista seitsemässä ala-asteen koulussa tutkittiin Yhdysvalloissa. Ohjelmia suunniteltiin yhdessä tutkijoiden kanssa kunkin koulun tarpeista lähtien vuoden ajan. Ohjelmissa oli koko koulua koskevaa primääriehkäisyä (esim. sääntöjen noudattaminen, konfliktinratkaisu), tertiääri-

siä toimia käyttäytymishäiriöisille oppilaille sekä tukea perheille ongelmatapauksissa. Kun ohjelmaan osallistuneita kouluja verrattiin alueen muihin kouluihin, kurinpitotoimia oli selvästi vähemmän ja sosiaaliset kyvyt paranivat. (Emt., 375.)

Savolainen (emt., 375-377) nostaa esiin erityisesti Dan Olweuksen Norjassa tekemät tutkimukset ja ohjelman koulukiusaamiseen puuttumisesta. Ohjelmaan kuuluu koko koulua, luokkaa ja yksilöä koskevia toimenpiteitä. Siinä pyritään luomaan kouluun myönteinen ilmapiiri ja asettamaan selvät rajat ei-toivotulle käytökselle. Ohjelmaa on toteutettu Norjan lisäksi muissa maissa ja tulokset olivat hyviä niissä kokeiluissa, joissa asiaan panostettiin enemmän.

Savolainen (emt., 377-380) peräänkuuluttaa laajempaa näkökulmaa väkivallan primääriehkäisyyn. Eri tutkimukset osoittavat, että yhteiskunnan, kouluyhteisön ja luokan sosiaalisilla rakenteilla on merkitystä aggressioiden syntymisessä. Ympäröivän yhteiskunnan väkivalta ja sen ihannointi sekä yhteiskunnallinen eriarvoisuus hankaloittavat kouluväkivallan ehkäisytyötä. Myös koulu instituutiona sisältää tekijöitä, jotka voivat johtaa aggressioihin ja syrjäytymiseen. Koulussa oppilaita arvioidaan ja asetetaan hierarkkiseen järjestykseen, jolloin he päätyvät kilpailemaan keskenään. Koulussa keskitytään muutenkin tietopuoliseen opetukseen ja tunteiden ilmaisulle ei juuri jää sijaa. Opettajan rooli ilmapiirin luomisessa on tärkeä. Jos opettaja kohtelee oppilaita ikätasonsa mukaisesti arvostavasti, se heijastuu oppilaiden käytökseen. Opettaja myös johtaa luokkaa ja onnistuakseen hänen pitää seurata luokan tilannetta, olla perillä luokan epävirallisista suhteista sekä tarvittaessa puuttua tilanteisiin.

Tutkimusten perusteella vaikuttaa siltä, että hyviä tuloksia saavutetaan räätälöimällä väkivallan ehkäisyohjelmat koko kouluyhteisön yhteistyönä. Kun mukana suunnittelussa ovat oppilaat, opettajat ja koulun muu henkilökunta sekä vanhemmat, kaikki tietävät yhteiset pelisäännöt ja sitoutuvat niihin. Ohjelmiin voi sisältyä ennaltaehkäisyn eri tasoja: kaikkia koskevia toimintaa, tukea riskiryhmille ja jälkihoitoa, jos väkivaltaista käytöstä ilmenee. Tällaisten ohjelmien työstäminen vaatii paljon aikaa ja vaivaa, mutta tuottaa myös tulosta. Yleiset ohjelmat, jotka toteutetaan kaikissa kouluissa samalla tavalla, eivät ole osoittautuneet erityisen vaikuttaviksi.

5.4 Väkivaltaisen käytöksen selittäviä tekijöitä ja ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä

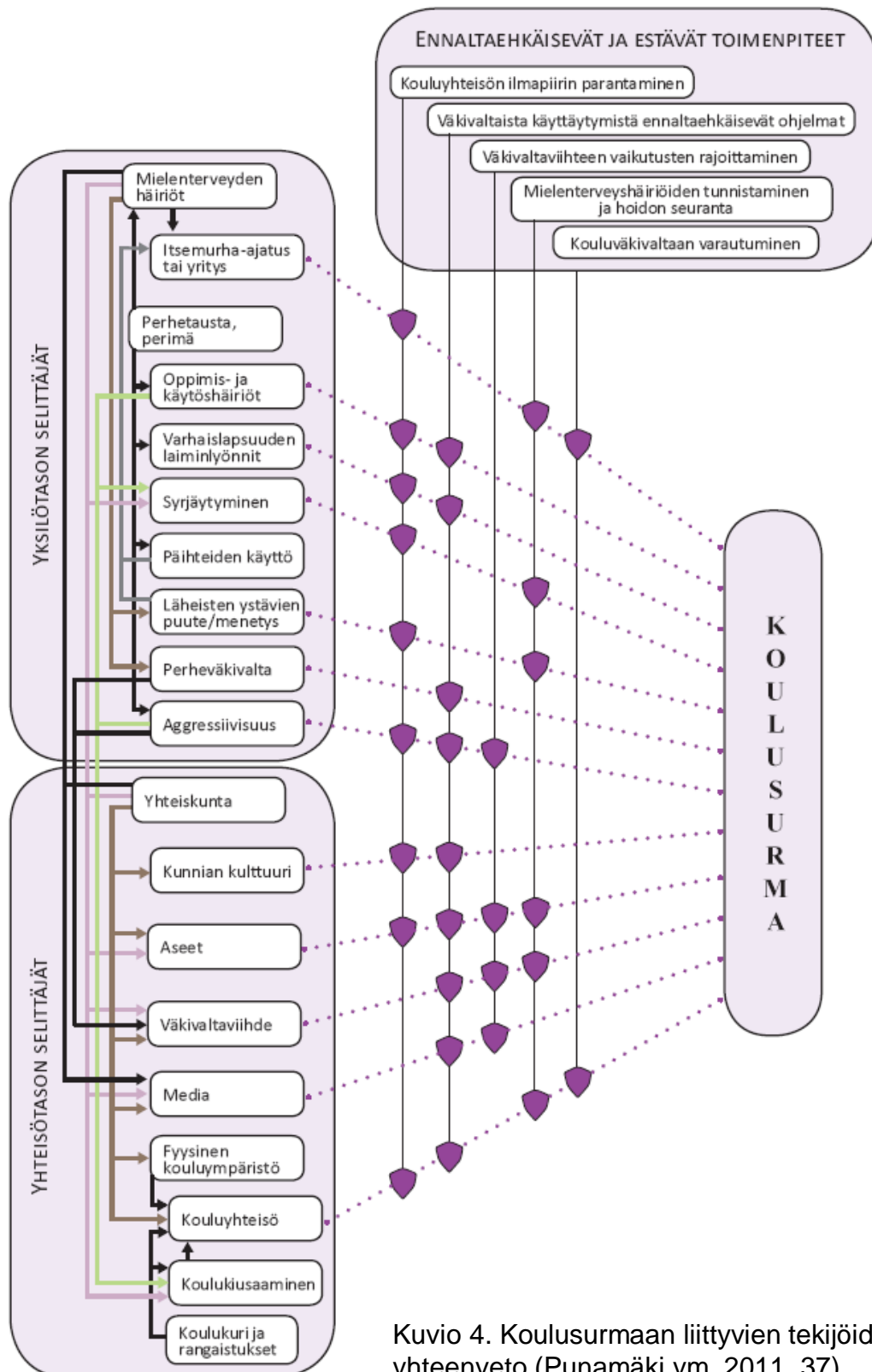
Koulussa aggressiivisesti käyttäytyvät oppilaat eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan hyökkäävän tai väkivaltaisen käytöksen syyt ja ilmenemismuodot saattavat olla erilaisia. Aggressiivisuus voi olla proaktiivista tai reaktiivista (ks. s. 15), taustalla voi olla muun muassa mielenterveysongelmia, koulukiusaamista, perhetaustaan ja perimään liittyviä syitä. Lisäksi väkivalta voi saada muotoja aina yksittäisistä uhkailuista laajoihin kouluammuskeluihin asti. Saattaa siis olla, että myös toimivat keinot väkivallan ehkäisemiseen ovat eri tilanteissa erilaisia. Onkin syytä kartoittaa väkivaltaisen käytöksen selittäviä tekijöitä, jotta pystyttäisiin luomaan tuloksellisia ennaltaehkäisyn keinoja.

Kenneth A. Dodge on tehnyt jaottelun proaktiiviseen ja reaktiiviseen aggressioon. Nämä kaksi aggression muotoa vaativat erilaisia lähestymistapoja, jotka käyvät ilmi taulukosta 1.

Taulukko 2. Tapauskohtaiset interventiot aggression lajin mukaan (Goldstein, Glick & Gibbs 2009, 39.)

Proaktiivinen aggressio	Reaktiivinen aggressio
OMINAISUUDET	
<ul style="list-style-type: none"> • Esinesuuntautunut • Tavoite – saada ja hallita • Kylmäverinen (esim. kiusaaminen) • Harkitut rikokset 	<ul style="list-style-type: none"> • Henkilösuuntautunut • Tavoite – loukata tai vahingoittaa • Vihainen, ailahteleva (esim. raivonpuuska) • Intohimorikokset
MAHDOLLISET INTERVENTIOT	
<ul style="list-style-type: none"> • Johdonmukainen rangaistus aggressiivisesta käyttäytymisestä • Johdonmukainen palkitseminen prososiaalisesta käyttäytymisestä • Sosiaalisten taitojen harjoittelu 	<ul style="list-style-type: none"> • Vihanhallinnan harjoittelu • Empatian harjoittelu

Punamäen ym. (2011, 36, 38) koostamassa kuviossa 4 on tarkasteltu koulusurmiin liittyviä selittäviä tekijöitä sekä niitä estäviä toimenpiteitä, mutta kuten edellä käy ilmi, samoja tekijöitä ja ennaltaehkäiseviä toimia voidaan kuitenkin yhdistää myös muihin koulussa tapahtuviin väkivallantekoihin. Tutkimukset eivät

Kuvio 4. Koulusurmaan liittyvien tekijöiden yhteenveto. (Punamäki ym. 2011, 37)

osoita, että yksittäisillä riskitekijöillä olisi vahva suora yhteys koulusurmiin, mutta osa selittäjistä voidaan päätellä altistaviksi tekijöiksi epäsuorien vaikutussuhteiden kautta (kuvion vasemmassa reunassa olevat selittäviä tekijöitä yhdistävät viivat), esimerkiksi koulukiusaaminen ja hoitamaton mielenterveyshäiriö yhdessä. Joitakin heikkoja suoria yhteyksiä on havaittu (pisteviivat). Kuviossa on tarkasteltu myös kouluväkivaltaa ennaltaehkäiseviä ja estäviä toimenpiteitä. Nämä on esitetty kilpi-symboleina ( ).

5.5 Menetelmiä ja suosituksia kouluväkivallan ehkäisemiseksi

Yksi väkivallan primääriehkäisyn tärkeä lähtökohta on luoda kouluun hyvää yhteisöllisyyttä. Timo Saloviita (2009, 7) toteaa, että hyvän koulunkäynnin osatekijöitä ovat yhteisöön kuuluminen, toisten ihmisten kunnioittaminen sekä mahdollisuudet osallisuuteen ja vaikuttamiseen. Hän esittelee muiden asiantuntijoiden kanssa esimerkkejä toimintamalleista, joilla kouluun voidaan luoda hyvä ilmapiiri. Saloviita (emt., 25-26) kannustaa käyttämään esimerkiksi yhteistoiminnallista oppimista ja ryhmitöitä, sillä sen ohella, että niillä saadaan hyviä oppimistuloksia, myös luokan yhteisöllisyys ja oppilaiden välit paranevat. Opettajan tulee kuitenkin ohjata työskentelyä niin, että vältetään ryhmätyöskentelyltä tehon vievät sudenkuopat. Yhteisöllisyyttä voi kehittää myös aamupiirin avulla. Siihen varataan aikaa noin 20-30 minuuttia ja sen aikana oppilaat tervehtivät toisiaan, muutama lapsi kertoo kuulumisensa, sitten oppilaat tekevät jotakin ryhmänä ja lopuksi orientoidutaan päivään ”tiedotustaulun” avulla. (Emt., 27-42.)

Opettajien tulee ottaa vastuuta koulun työrauhasta ja puuttua häiriökäyttäytymiseen välittömästi. Oppilaiden on hyvä oppia, että ei-toivotusta käyttäytymisestä on seuraamuksia. Koulussa pitää olla säännöt ja ne voidaan luoda yhdessä oppilaiden kanssa. Ne ovat omiaan luomaan turvallisuutta oppilaillekin. Opettaja toimii myös luokan pedagogisena johtajana. Johtamistapoja voi olla erilaisia, mutta tärkeää on opettajan johdonmukaisuus. (Emt., 91-119.) Oppilastoiminnalla voidaan oppilaita eri tavoin osallistaa yhteishengen luomiseen. Tällaisia toimintamuotoja ovat esim. vertaissovittelu, tukioppilastoiminta sekä oppilaskunnat. (Emt., 145-185.)

Connect fi 006 on Terveystieteiden tutkimuskeskuksen, STM:n ja OPM:n valmisteleva esitys toimenpideohjelmaksi kouluväkivallan vastustamiseen Euroopassa mielenterveyttä edistävin keinoin. Se liittyy EU:n Connect-hankkeeseen. Connect -hankkeen suositukset kattavat väkivallan ehkäisyyn eri muodot ja lisäksi siinä on monipuolisesti huomioitu ne toimijat ja tekijät, jotka vaikuttavat väkivallan ilmenemiseen. (Salomäki 2002, 16-18)

Oppilaat, Kouluväkivallan vastustaminen			
Arviointi	Primaari- preventio (myönteiset hyvinvointia edistävät toiminnot)	Sekundaari- preventio (reagoivat toiminnot)	Tertiaari- preventio (korjaavat ja hoitavat toiminnot)
<ul style="list-style-type: none"> • oppilaiden hyvinvointi • oppilaiden käsitys omasta itsestään • oppilaiden sosiaalinen haavoittuvuus • kyky ymmärtää omia ja toisten tunteita • toimeksiannot ja näkökulmat • ryhmään kuulumisen aste • riskikäyttäytymisen tasot ja asenteet koulua kohtaan • ongelmien suuruus • lapsimyrönteinen suhtautuminen 	<ul style="list-style-type: none"> • koulutusta tunne-elämän taitoihin, itsekontrolliin ja vuorovaikutukseen • sosiaaliset taidot, ongelmanratkaisutaidot ja sosiaalisen toimintakyvyn taidot • oppilaiden aktiivisen osallistumisen edistäminen • rentoutusharjoitukset • harrastustoiminnan edistäminen • yhteistoiminnallinen oppiminen, eritasoisten oppilaiden yhteistyö • oppilaan poliittinen tietoisuus • osallistuminen: lisää oppilaiden mahdollisuutta sanoa mielipiteensä kouluelämästä 	<ul style="list-style-type: none"> • vertaissovittelu • ohjaus, opinto-ohjaus vähentämään epäonnistumista oppimistuloksissa • neuvominen, niiden oppilaiden kouluttaminen vahvoiksi, jotka ovat riskiryhmässä joutua uhreiksi • selviytymistaidot ja itsensä puolustaminen • selviytymistaidot ryhmäpaineissa • asenteet heikompaa kohtaan, empatia- harjoitukset • tietoa koulukiusaamisesta ja eri rooleista kiusaamistilanteissa • tietoisuuden herättäminen kouluväkivallasta 	<ul style="list-style-type: none"> • psykologiset, terapeutiset, sosiaaliset ja lääketieteelliset hoidot • yhteys välittömään kriisiapuun • aktiivinen seuranta

Henkilökunta, Kouluväkivallan vastustaminen			
Arviointi	Primaari- preventio (myönteiset hyvinvointia edistävät toiminnot)	Sekundaari- preventio (reagoivat toiminnot)	Tertiaari- preventio (korjaavat ja hoitavat toiminnot)
<ul style="list-style-type: none"> • koulutustarpeet, halukkuus osallistua koulutukseen • terveysneuvonta: kuinka moni oppilaista osallistuu ja kuinka paljon henkilökuntaa antamassa sitä • ongelma profiili • valmius tiimityöhön • henkilökunnan hyvinvoinnin arviointi 	<ul style="list-style-type: none"> • ryhmädynamiikan ja sosiaalisten taitojen koulutus • psykoseksuaalinen tietoa lasten psykososiaalisesta kehityksestä ja aggressiivisesta käytöksestä • tietoa työpaikkakiusaamisesta, henkilökunnan roolien määrittely, sopimukset • opettajien työnohjaus ja neuvonta, • tiimityön ja yhteistyön edistäminen • mielenterveyden edistäminen työpaikalla 	<ul style="list-style-type: none"> • kriisi-istunto välittömästi vakavan kiusaamistapausten jälkeen • työnohjaus 	<ul style="list-style-type: none"> • vakavat keskustelut kiusaajien ja uhrien kanssa • vakavat keskustelut kiusaamistilanteissa olleiden oppilaiden vanhempien kanssa • PIKAS / ei-syyttävä asennotumien, myös kiusaajan tilanteen ymmärtäminen • psykologiset, sosiaaliset ja lääketieteelliset toimenpiteet • yhteys välittömään kriisiapuun • aktiivinen tilanteen seuranta

Luokkahuone, Kouluväkivallan vastustaminen

Arviointi	Primaari-preventio (myönteiset hyvinvointia edistävät toiminnot)	Sekundaari-preventio (reagoivat toiminnot)	Tertiaari- preventio (korjaavat ja hoitavat toiminnot)
<ul style="list-style-type: none"> lapsimyönteinen asennointuminen luokan ilmapölyn arviointi 	<ul style="list-style-type: none"> luokan käyttäytymis teknikat positiivinen tuen antaminen ja vahvistaminen selvät säännöt, väkivallaton kurin hallinta luokan väkivallaton politiikka, joka on luotu yhdessä oppilaiden kanssa 		

Fyysinen ympäristö, Kouluväkivallan vastustaminen

Arviointi	Primaari-preventio (myönteiset hyvinvointia edistävät toiminnot)	Sekundaari-preventio (reagoivat toiminnot)	Tertiaari- preventio (korjaavat ja hoitavat toiminnot)
<ul style="list-style-type: none"> Etsiä ympäristön ominaispiirteitä, jotka suotuisia väkivallan syntyyn leikkipaikkojen ominaispiirteet rakennusten ja luokkahuoneiden kunto, lukumäärä ja sijainti kylpyhuoneiden ja vessojen rakenne ja sijainti, eristäytymisen alueiden valaistus 	<ul style="list-style-type: none"> koulun ja luokkahuoneiden kaunistaminen ja viihtyisäksi sisustaminen puhtaus ja siisteys pienet luokkakoot oppilaiden luovuuden kunnioittaminen kestävän kehityksen parantaminen leikki- ja ulkoilu paikkojen valvonnan tehostaminen, ja kiinnostavaksi ja turvallisiksi tekeminen 	<ul style="list-style-type: none"> oppilaiden kulkureittien suunnittelu koulussa siten, että väkivaltilanteet vältetään 	

Perhe, Kouluväkivallan vastustaminen

Arviointi	Primaari-preventio (myönteiset hyvinvointia edistävät toiminnot)	Sekundaari-preventio (reagoivat toiminnot)	Tertiaari- preventio (korjaavat ja hoitavat toiminnot)
<ul style="list-style-type: none"> kodin ja koulun välisen yhteistyön kartoittaminen halukkuus yhteistyöhön ja sitoutuminen koulun väkivallan ehkäisy- ohjelmaan perheiden sosio- ekonomiset piirteet 	<ul style="list-style-type: none"> vanhempien kokemuksen ja positiivisen yhteistyön kunnioittaminen positiivisen palautteen antaminen vanhemmille sama tietomäärä väkivallasta kuin oppilaille ja henkilökunnalle vanhempien kouluttaminen käyttämään asianmukaisia keinoja lasten kasvatuksessa ja ohjauksessa. 	<ul style="list-style-type: none"> avointa keskustelua kaikkien perheiden kesken perheiden välisten keskustelujen tukeminen kommunikaation lisääminen vanhempien ja oppilaiden välille luokkakokousten avulla, raporttien antaminen vanhemmille 	<ul style="list-style-type: none"> psykologiset, sosiaaliset ja lääketieteelliset hoidot yhteys välittömään kriisiapuun aktiivinen seuranta

Yhteisö, Kouluväkivallan vastustaminen			
Arviointi	Primaari-preventio (myönteiset hyvinvointia edistävät toiminnot)	Sekundaari-preventio (reagoivat toiminnot)	Tertiaari-preventio (korjaavat ja hoitavat toiminnot)
<ul style="list-style-type: none"> • koulua ympäröivän yhteisön halukkuus osallistua projektiin • yhteistyö koulun, terveydenhuollon, poliisin, tuomioistuimen, nuoriso- ja sosiaalityön kanssa • yhdistyminen jo olemassa oleviin projekteihin 	<ul style="list-style-type: none"> • yhteistyöprojektit ja ohjelmat, yhteiset toiminnot • jaettu vastuu • tietoa median ja paikallisten palvelujen kautta koulun väkivallattomasta politiikasta 	<ul style="list-style-type: none"> • koulun jälkeinen toiminta ja kesä-aktiviteetit 	<ul style="list-style-type: none"> • paikallisesti räätälöidyt ohjelmat • yhteys paikallisiin palveluihin varhaisesta puuttumisesta ja hoitoa varten

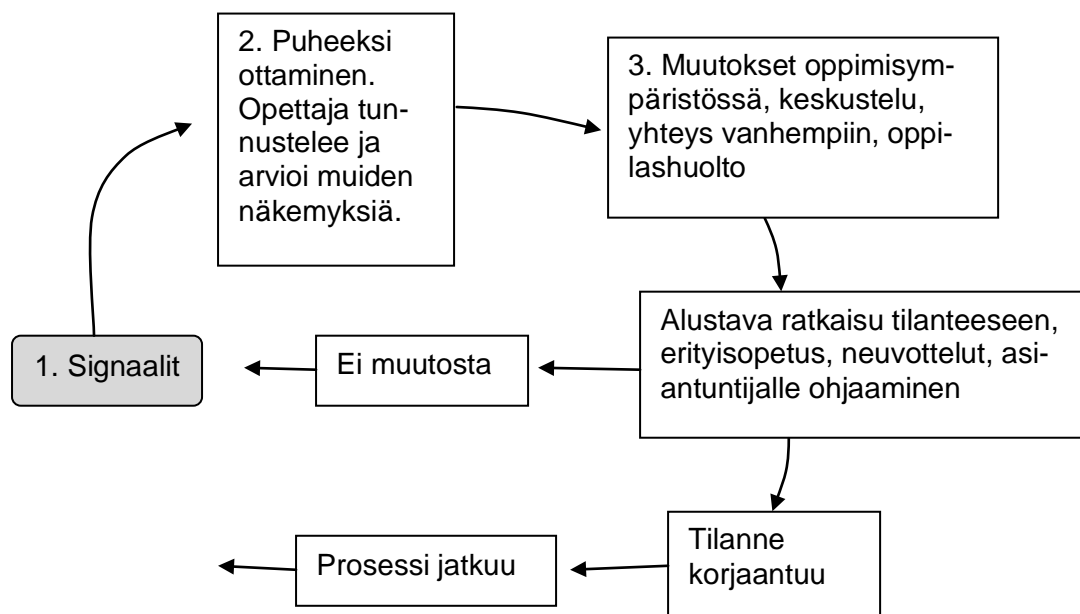
(Salomäki 2002, 16-18)

5.6 Varhainen puuttuminen

Varhaisessa puuttumisessa on kysymys siitä, että ongelmiin kiinnitetään huomiota ja niihin yritetään löytää ratkaisu mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tässä yhteydessä saatetaan puhua myös "varhaisesta tuesta" tai "huolesta". Varhainen puuttuminen on luonteeltaan sekä ennalta ehkäisevää toimintaa (preventio) että korjaavaa toimintaa (interventio). Sillä tarkoitetaan myös prosessia, jonka alkusysäyksenä toimii jokin seikka, joka oppilaan koulunkäynnissä tai elämänsä aikana herättää huolta. Varhaisesta puuttumisesta voi tapahtua preventiivisen toiminnan eri tasoilla. Primaari- ja sekundaaripreventioita voidaan toteuttaa esim. lainsäädännöllä tai kampanjoilla. Tertiaaripreventio voi olla interventio. Interventiolla tarkoitetaan ulkoapäin tehtyä ohjattua väliintuloa, jolla pyritään vaikuttamaan oppilaan tai ryhmän käyttäytymiseen. Interventio voi sisältää esim. erityisopetusta, kuntoutusta, terapiaa sekä erilaisia ohjelmia ja menetelmiä, joiden tavoitteena on havaittujen ongelmien ratkaiseminen. (Huhtanen 2007, 22, 28-32.)

Varhaisen puuttumisen prosessissa on mukana useita eri toimijoita. Oppilaan lisäksi prosessissa osallisia saattavat olla opettaja, perhe, ympäristö, oppilashuolto ja asiantuntijat. Usein vanhempien suhtautuminen koulun taholta esitettyihin ehdotuksiin on ratkaisevaa prosessin etenemisen tai pysähtymisen kannalta. Vanhemmat halutaankin mukaan prosessiin heti alusta lähtien. Heidän näkemyksensä myös huomioidaan tilanteen selvittämisessä ja ratkaisujen

etsimisessä. Tämä on ns. kannustava työote, jolla pyritään vahvistamaan perheen osallisuutta. Kun opettajan omat keinot oppilaan vaikeuksien suhteen loppuvat alkaa ennakointi- ja arviointivaihe, jossa myös vanhemmat ovat mukana. (Huhtanen 2007, 30-31, 42-45.)

Kuvio 5. Varhaisen puuttumisen eteneminen (Huhtanen 2007, 46)

Mahdollisia vaikeuksia voidaan ennakoida tarkastelemalla oppilaan käyttäytymisen ja oppimisen antamia signaaleja. Yksittäinen signaali voi olla esimerkiksi oppilaan joutuminen kahnaukseen koulutoverien kanssa. Joskus signaalit voivat olla heikkoja ja niitä on vaikea havaita, mutta kun ne toistuvat ja ilmenee myös uusia signaaleja, ne johtavat varhaisen puuttumisen prosessin etenemiseen. Puhutaan myös villeistä korteista, jotka ovat yllättäviä tapahtumia (kuten oppilaan väkivaltainen käyttäytyminen toisia oppilaita tai opettajia kohtaan), joilla saattaa olla ennustamattomia seurauksia. (Emt., 85-91.)

Aggressiivisuus on yksi niistä signaaleista, jotka osoittavat tarvetta varhaiseen puuttumiseen. Aggressiivinen käyttäytyminen saattaa olla lähtökohta epäonnistumisten kehälle. Esimerkiksi alakoululaisen aggressiivinen käytös saattaa ennakoita tulevia ongelmia yläkoulussa. Väkivaltaiseen käytökseen pitäisikin puuttua jo ala-asteella, sillä siinä vaiheessa toteutetut ehkäisyohjelmat ovat tehokkaampia kuin yläasteella. (Emt., 120-123.)

Kristiina Huhtanen (2007, 252-258) tarjoaa varhaisen puuttumisen prosessin työvälineiksi erilaisia lomakkeita. Niiden avulla voidaan ensin tehdä alkuselvitys tilanteesta. Huolta aiheuttava tilanteen vakavuutta voidaan arvioida huolivyöhykkeiden avulla. Vyöhyke 1. kuvaa huoletonta tilannetta, seuraava taso on pieni huoli, sitä seuraa huolen harmaa vyöhyke ja 6.-7. vyöhykkeet tarkoittavat suurta huolta. Huoliseulalomaketta voidaan käyttää tuen tarpeen tunnistamiseen. Niissä arvioidaan huolen aiheita asteikolla 1-5. Myös asioiden puheeksi ottaminen vie prosessia eteenpäin, kunhan keskustelulle asetetaan tavoite (emt., 151).

6 KÄYTÄNNÖN OHJEITA OPETTAJALLE AGGRESSIIVISEN HENKILÖN KOHTAAMISEEN

Jokaisella ihmisellä on koskemattomuuden suoja. Kouluympäristössä on sekä henkilökunnalla että oppilailla fyysisen koskemattomuuden sääntö. Se pitäisi tehdä kaikille oppilaille selväksi. (Kinnunen 2012.)

Oppilaan pelkojen ja vaikeuksien kasautuessa sekä turhautumisen kasvaessa purkamattomat tunteet voivat ilmetä aggressiivisuutena: lyömisenä, potkimisena, tavaroiden heittelynä, paiskimisena, pelotteluna, uhkaamisena tai huutamisena esim. toisen korvaan. Aggressiivisesti käyttäytyvälle oppilaalle tulee tehdä selväksi, että toisen ihmisen fyysinen vahingoittaminen on rikosoikeudellinen teko. Jokaisella itsellään on vastuu omista teoistaan ja käyttäytymisestään.

Fyysistä väkivaltaa ei tule hyväksyä missään olosuhteissa. Se on estettävä joka kerta. Mikäli lapsen aggressiivinen käyttäytymistä on ilmennyt jo aikaisemmin, tilanne voi opettajan kannalta olla vaikea. Siitä huolimatta aggressiivinen käyttäytyminen on estettävä joka kerta. Tarvittaessa apuna tulee käyttää koulun ulkopuolisten ammattilaisia ja aikuisia. Myös opettaja voi joutua aggressiivisen ja väkivaltaisen käyttäytymisen kohteeksi. (Suomen Mielenterveysseura 2001, 16.)

Aggressiivisuus koulussa voi ilmetä oppilaan aggressiivisuutena toista oppilasta vastaan, oppilaan väkivaltaisena käyttäytymisenä opettajaa tai muuta koulun henkilöstöä kohtaan. Vaikka useimmiten väkivaltaan turvautuva on oppilas, voi uhkaaja tulla myös koulun ulkopuolelta. Koulun ulkopuolinen henkilö voi olla esimerkiksi entinen oppilas, joka kokee epäoikeudenmukaisuutta tai vihaa entistä opettajaa kohtaan. Ei ole tavatonta, että oppilaan huoltaja ”tulee puhelinlankoja pitkin” tai saapuu koululle voimakkaan vihan tunteen vallassa. Periaatteessa kuka tahansa henkisesti epätasapainoinen henkilö voi tulla purkamaan vihan tunteita koulun alueelle. Koulu on julkinen ja avoin ympäristö, koulun pihalle ja koulurakennukseen ei ole vaikea tunkeutua. Uhka- tai väkivaltatilanteen sattuessa ovat hyvät vuorovaikutustaidot, sekä valmiiksi mietityt toimintatavat tärkeitä. Toimintatapoja tulisi kouluissa kerrata, päivittää ja pitää esillä sekä harjoitella. Lisäksi kunnossa olevat työpaikan tilat ja hälytyslaitteet luovat turvallisen työympäristön toimia tällaisissa tilanteissa. Turvajärjestelyihin voi kuu-

lua kulunvalvonta, ovien automaattinen sulkeutuminen, kameravalvonta ja hälytyslaitteet. Koulussa rehtori on opettajan esimiehenä vastuussa koko koulun toiminnasta ja tapahtumista siellä. Väkivallan hallinta on myös turvallisuuden hallintaa. Koulun arjen turvallisuudessa keskeistä on se, miten asioihin puututaan.

6.1 Väkivaltaisen ja aggressiivisen käyttäytymisen tunnistaminen

Kaikilla ihmisillä on taipumus aggressioon. Aggressio on vasta tunne, ei vielä teko. Aggressiivinen käyttäytyminen voi olla ruumiillista väkivaltaa tai sanallista aggressiivista käytöstä. Aggressiivinen käyttäytyminen etenee usein erimielisyydestä sanallisen uhkailun kautta fyysiseen uhkailuun ja viimein fyysiseen kontaktiin. Uhkaavaa käyttäytymistä ei voi ennakoida henkilön iän, sukupuolen, ulkonäön, pukeutumisen tai päihtymyksenkään perusteella. Miten opettaja sitten voi aavistaa mahdollisen uhkatilanteen koulussa? Tieto oppilaan aikaisemmasta väkivaltaisuudesta voi auttaa opettajaa aavistamaan uhkatilanteita. Oppilaan heikot ongelmanratkaisutaidot tai suuttumiset pienistäkin vastoinkäymisistä voivat ennakoida aggressiivista käyttäytymistä. Samoin oppilaan mielenterveysongelmat, masentuneisuus, narsistisuus tai eristäytyminen saattaa lisätä aggressiivisen käyttäytymisen mahdollisuutta. Myös väkivallasta puhuminen ja erityisen väkivaltaiseen viihteeseen mieltyminen voivat ennakoida väkivaltaista käyttäytymistä. Millaisia sanallisia tai sanattomia tunnusmerkkejä voi edeltää ennen aggressiivista käyttäytymistä? Millainen tunnetila voi ennakoida aggressiivista ja väkivaltaista käyttäytymistä? Seuraavassa on kerättynä aggressiivisen henkilön sekä sanattomia että sanallisia tunnusmerkkejä ja erilaisia tunnetiloja, jotka voivat edeltää väkivaltaista käyttäytymistä. (Järvinen ym. 2012; Sisäasiainministeriö 2012.)

6.1.1 Sanattomat tunnusmerkit

- Levottomuus ja arvaamattomuus
- Tuijotus, katseella mittaaminen, pistävä, tuijottava tai pälyilevä katse

- Puhumattomuus, hampaiden kiristely
- Käsien nyrkkiin puristelu, sormien heristely
- Levoton liikehdintä, tavaroiden heittäminen, ovien paiskominen, sylkeminen
- Ylimielinen, vaativa tai vähättelevä asenne
- Käyttäytyminen, joka on aiemmin ennakoanut väkivaltaa (Järvinen ym. 2012.)

6.1.2 Sanalliset tunnusmerkit

- Solvaava, herjaava kielenkäyttö ja henkilökohtaiset loukkaukset
- Kiroilu
- Väittely, uhkailu, jääräpäisyys ja kiihtynyt sanailu
- Riidan haastaminen
- Epäluuloinen puhe
- Puheen muodollistaminen
- Puheen sekavuus, töksähtely tai erittäin väkivaltainen sisältö
- Puhe nopeaa tai muminaa
- Äänen korottaminen (Järvinen ym. 2012.)

6.1.3 Tunnetila

- Viha ja raivo
- Pelko ja ahdistus
- Ärtynisyys ja kiihtyneisyys
- Syyllisyys ja häpeä
- Masentavat tunteet
- Impulsiivisuus (Järvinen ym. 2012; Turvanix, 9.)

6.2 Toimintaohje oppilaan käyttäytyessä aggressiivisesti opettajaa kohtaan

1. Pysy itse rauhallisena.

Olet tehtävääsi hoitava ammattilainen, joten säilytä aikuisen rooli. Tiedosta oma tunnetilasi ja toimi mieluummin järjen kuin tunteen vallassa. Hallitse ennakkolasenteet. ”Jos ei hyvällä, niin pahalla” –asenne pahentaa tilannetta. Uhkatilanteessa tilanteessa solvaamistakin pitää sietää.

2. Kuuntele aggressiivisen oppilaan sanottava, myötäile, älä keskeytä.

Nyökkää tai vastaa ”ymmärrän” tai ”niin”, siis osoita, että kuuntelet aktiivisesti. Osoita aitoa auttamishalua. Toista aggressiivisen oppilaan sanat kysymyksenä: ”Ymmärsinkö oikein, että...?” Pyri saamaan myös puhumaton uhkaaja puhumaan, sillä puhuessa on vaikeampi lyödä.

3. Puhu selkeästi, esitä tarkentavia kysymyksiä.

Tee kysymyksiä, joihin ei voi vastata yhdellä sanalla, esim.:

Mistä on kysymys?

Mitä on tapahtunut?

Mitä sinä sitten teit?

Kysy ”mitä sitten tapahtui?” (Näin kartoitat faktoja.)

Miltä sinusta tuntui?

Kysy ”kuinka...?” (Näin kartoitat tunteita.)

Älä ahdistele oppilasta tenttaamalla miksi teit niin.

Anna oppilaalle selkeitä ohjeita. On tehokkaampaa sanoa, mitä oppilaan pitää tehdä kuin mitä ei pidä.

4. Jos joudut antamaan käskyjä, katso, että niitä noudatetaan.

Mikäli joudut antamaan käskyjä kiihtyneelle ihmiselle, katso myös, että kohdehenkilö noudattaa käskyjäsi. Jos haluat uhkaavasti käyttäytyvän ihmisen pudottavan kädessään olevat sakset, toista käskyä niin kauan kunnes hän lopulta tottelee. Mikäli uhkaaja ei suostu noudattamaan käskyjäsi, saattaa olla parempi poistua paikalta hälyttämään apua niin kauan kuin vielä voit.

5. Älä kosketa vihaista oppilasta.

Uhkaaja kokee liian lähelle menemisen tai koskettamisen hyökkäykseksi.

6. Älä käännä selkää, älä tee äkkinäisiä liikkeitä, älä tuijota.

7. Pidä riittävä turvaväli, jos mahdollista.

Anna myös uhkaajan säilyttää oma reviirinsä. Uhkaaja voi kokea liian lähelle menemisen tai koskettamisen hyökkäyksenä.

Huolehdi, että malttinsa menettänyt oppilas on aikuisen valvonnassa. Jos oppilas poistuu ilman lupaa, ilmoita siitä rehtorille ja huoltajalle.

8. Rauhoita puhumalla selkeästi ja lyhyesti.

Käytä yksinkertaista kieltä, pidä puhenopeus melko hitaana ja ääni matalana.

9. Pyri voittamaan aikaa, jotta muita tulisi paikalle.

10. Koeta kiinnittää ympäristön huomio tapahtumaan.

11. Mikäli tilanne kehittyy uhkaavammaksi, pakene ja hälytä apua.

12. Yritä hälyttää apua mahdollisimman huomaamattomasti ja nopeasti.

Pyri saamaan paikalle toinen aikuinen. Älä epäröi kutsua poliisia.

13. Pyri irrottautumaan otteesta. (Järvinen ym. 2012; Turvanix, 9.)

6.3 Toimintaohje koulun ulkopuolisen henkilön käyttäytyessä aggressiivisesti opettajaa kohtaan

1. Pysy itse rauhallisena.

Älä vastusta tai ärsytä. Tiedosta oma tunnetilasi. Toimi mieluummin järjen kuin tunteen vallassa. Älä provosoidu itse. Hallitse ennakoasenteet: ”Jos ei hyvällä, niin pahalla.” -ajattelu ja sen mukainen toiminta pahentaa tilannetta.

2. Kuuntele aggressiivisen henkilön sanottava, myötäile.

Nyökkää tai vastaa "ymmärrän".

Osoita aitoa auttamishalua.

3. Älä keskeytä aggressiivisen henkilön puhetta.

Pyri saamaan myös puhumaton uhkaaja puhumaan, sillä puhuessaan on vaikeampi lyödä.

4. Puhu selkeästi, esitä tarkentavia kysymyksiä.

Kysy "mitä sitten tapahtui?" Kartoita faktoja.

Kysy "kuinka...?" Kartoita tunteita.

Yllättävä ystävällisyys auttaa, esim. kahvi.

Kysy asioita, joihin voi vastata "kyllä". On vaikeaa olla vihainen henkilölle, jonka kanssa on samaa mieltä.

5. Älä kosketa uhkaajaa.

Uhkaaja kokee liian lähelle menemisen ja koskettamisen hyökkäykseksi. Anna uhkaajalle kunniakas perääntymismahdollisuus.

6. Älä käännä selkää, älä tee äkkinäisiä liikkeitä, älä tuijota.

7. Pidä riittävä turvaväli, jos mahdollista.

Anna myös uhkaajan säilyttää oma reviirinsä. Uhkaaja saattaa kokea liian lähelle menemisen tai koskettamisen hyökkäyksenä. Säilytä oma pakenemismahdollisuus. Etäisyys on tärkeä turvallisuustekijä, sillä se antaa reagointiaikaa uhkavassa tilanteessa.

8. Rauhoita puhumalla selkeästi ja lyhyesti, myötäillen, älä keskeytä.

Käytä yksinkertaista kieltä, pidä puhenopeus melko hitaana ja ääni matalana.

Jos uhkaajalla on pelkoja tai epäilyjä, tyynnytä hänet vakuuttamalla asioiden oikea laita. Viestitä, että olet asiakkaan puolella ja ratkaisemassa yhdessä ongelmaa: "Tässä olisi korjaamisen varaa".

9. Pyri voittamaan aikaa, jotta muita tulisi paikalle.

Yllättävä ystävällisyys auttaa, esim. kahvi.

10. Yritä hälyttää apua mahdollisimman huomaamattomasti ja nopeasti.
Älä epäröi kutsua poliisia paikalle.

11. Pyri irrottautumaan otteesta. (Järvinen ym. 2012; Turvanix, 9.)

6.4 Toimintaohje aseellisessa uhkauksessa

1. Pysy rauhallisena
2. Älä leiki sankaria
3. Kiinnitä ympäristön huomio tapahtumaan
4. Älä hälytä apua uhattuna
5. Pidä kädet näkyvillä
6. Älä käännä selkääsi
7. Vältä äkkinäisiä liikkeitä ja tuijottamista
8. Tarkkaile uhkaajaa ja paina mieleesi erityisiä tuntomerkkejä
9. Anna uhkaajan paeta ja ottaa mukaan haluamansa. Toimi ryöstäjän ohjeiden mukaan rauhallisesti.
10. Aseellisen uhkaajan/ryöstäjän poistuessa tarkkaile poistumissuuntaa, kulkuneuvoa ja apureiden määrää.
11. Ukatilanteen jälkeen hälytä poliisi kun voit tehdä sen vaarattomasti.
12. Lukitse ovet, eristä tapahtumapaikka, älä sotke tapahtumajälkiä.
13. Odota poliisin saapumista.
14. Ilmoita aina esimiehelle ja työsuojelupäällikölle.
15. Osallistu tapahtuman jälkipuintiin ja ota vastaan tarjottu apu. (Järvinen ym. 2012.)

6.5 Toimintaohje puhelimitse tehdyssä pommiuhkauksessa

1. Pysy rauhallisena ja ole ystävällinen.
2. Yritä pitää soittaja linjalla, älä keskeytä soittajaa.

3. Kerro soittajalle, että räjähdys voi aiheuttaa usean ihmisen loukkaantumisen tai kuoleman.

4. Kysy:

”Miksi soittaja haluaa räjäyttää pommin?”

”Milloin pommi räjähtää?”

”Missä pommi on?”

”Minkä näköinen ja kokoinen pommi on?”

”Mikä aiheuttaa pommin räjähtämisen?”

5. Huomioitavaa:

soittajan sukupuoli ja ikä

puheääni ja murre

päihtymys tai sekavuus

taustaaänet

Puhelun jälkeen:

6. Hälytä poliisi.

7. Ilmoita tapahtuneesta rehtorille ja työsuojelupäällikölle.

8. Kirjaa soittajaan ja puheluun liittyvät asiat muistiin.

9. Toimi poliisin ohjeiden mukaisesti.

10. Odota poliisin tuloa rauhallisesti. (Järvinen ym. 2012.)

6.6 Ohjeita uhkatilanteen raportointiin

1. Huolehdi todisteista näytön varmistamiseksi.

- Hakeudu lääkäriin tai terveydenhoitajalle pahoinpitelyn jälkeen vammojen toteamiseksi.
- Kirjoita muistiin todistajat.
- Kerää kirjalliset todisteet.
- Käytä apuna toista opettajaa tai muuta aikuista, koska mielesi on todennäköisesti järkkynyt ja vaikuttaa toimintakykyysi.

2. Ota yhteyttä yksikön toiminnasta vastaavaan rehtoriin.

- Rehtorilla täytyy olla tieto tapahtumista.

- Rehtori ryhtyy toimenpiteisiin tutkinnan järjestämiseksi ja tarvittaviin koulunkäynnin ja opiskelun järjestelyihin.
3. Ota yhteyttä järjestön lakimiehiin.
    - Lakimiehet neuvovat ja ohjaavat jatkotoimenpiteisiin.
    - Lakimiehet kertovat, mikä tapauksessa on oleellista sekä minkälaista oikeusapua jutun missäkin vaiheessa tarvitaan.
  4. Tee tutkintapyyntö tai rikosilmoitus poliisille.
    - Kuuntele lakimiehen ohjeita.
    - Jos tutkinta ei etene toivotulla tavalla, voit ottaa yhteyttä tutkinnan johtajaan.
  5. Selvitä järjestön lakimiehiltä mahdollisuutesi oikeusavun saamiseen.
    - Lakimiehet keskustelevat asianajotarpeestasi ja neuvovat oikeusturvavakuutuksen käyttömahdollisuuksista ja ehdoista. (Järvinen ym. 2012.)

7 OPETTAJAAN KOHDISTUVAT AGGRESSIOT LAISSA

7.1 Laiton uhkaus

Oppilailla saattaa olla sellainen käsitys, että opettajaa voi ja saa uhkailla ilman seurauksia. Opettajan ei pidä sietää minkälaisia uhkauksia tahansa. Vakavista uhkauksista tulee ilmoittaa poliisille ja pyytää tutkimaan asia. Laittomasta uhkauksesta on säädetty rikoslain 25 luvussa. Laiton uhkaus on laissa määritelty seuraavasti:

”Joka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, laittomasta uhkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Jotta laittomasta uhkauksesta voidaan tuomita, tulee uhatulla henkilöllä olla ollut perusteltu syy tuntea turvallisuutensa olleen vakavassa vaarassa. Esimerkiksi uhkaajan tiedetään olevan väkivaltainen – uhatulla on perusteltu syy pelkoonsa. Perusteltu pelko voi syntyä, vaikka uhkaajan ei aikaisemmin tiedettäisi olleen väkivaltainen. Tuomioistuimien ratkaisee aina tapauskohtaisesti, onko uhatulla ollut perusteltu syy pelkoonsa ja onko häntä uhattu rikoksella. Jos laittoman uhkauksen tekemiseen ei ole käytetty hengenvaarallista välinettä tai erittäin painava yleinen etu ei vaadi syytteen nostamista tai asianomistaja itse ei ilmoita sitä syytteeseen pantavaksi, ei virallinen syyttäjä saa nostaa syytettä laittomasta uhkauksesta. Henkilön, jonka mielestä häntä on uhattu laittomasti, tulee tehdä asiasta rikosilmoitus tai tutkintapyyntö sen mukaan, mikä on uhkauksen laatu. (OAJ:n pykäläpankki 2012; Finlex)

7.2 Opettajan pahoinpitely

Opettaja voi joutua opetustyössään oppilaan, huoltajan tai jonkun muun koulun ulkopuolisen henkilön aggressiivisen käytöksen kohteeksi. Yleensä silloin on kyseessä rikoslain 21 luvussa kriminalisoitu pahoinpitelyrikos. Näitä ovat lievä pahoinpitely, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely. Törkeän pahoinpitelyn rangaistus on aina vankeusrangaistus. Muista pahoinpitelyrikoksista yleensä tuomitaan sakkoihin. Pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely ovat syytteen alaisia rikoksia, lievä pahoinpitely puolestaan asianomistajarikos.

Pahoinpitelystä ei välttämättä ole tarvinnut aiheutua ruumiinvammaa uhrille, vaikka teko täyttäisi ainakin lievän pahoinpitelyn kriteerit. Jos opettaja joutuu pahoinpitelyn uhriksi, on hänen aina tehtävä asiasta rikosilmoitus poliisille. Sen jälkeen asia etenee viranomaistietä poliisitutkintana, syyteharkintana ja tuomioistuinkäsittelynä. Vaikka pahoinpitelijä olisi alle 15 -vuotias, tulee ilmoitus tehdä silti. Silloinkin asiassa suoritetaan poliisitutkinta ja se jo pelkästään saattaa estää tekijää uusimasta vastaavanlaista tekoa.

Vain poikkeuksellisen lievissä opettajan fyysiseen koskemattomuuteen puuttumisissa voidaan rikosilmoituksen tekemisestä luopua. Sellaisessa tapauksessa tekoon syyllistyneen ikä ja aikaisempi tausta huomioon ottaen voidaan olettaa, että tekoon syyllistynyt ojentuu koulun kurinpidollisin keinoin. Opettaja on asianomistaja rikosprosessissa. Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista pahoinpitely, törkeä pahoinpitely ja lievä pahoinpitely määritellään laissa seuraavasti:

Pahoinpitelyn määrittely:

”Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava pahoinpitelystä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Yritys on rangaistava teko.

Törkeän pahoinpitelyn määrittely:

”Jos pahoinpitelyssä

- 1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,*
- 2) rikos tehdään erityisen raa’alla tai julmalla tavalla tai*
- 3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä pahoinpitelystä vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.”*

Yritys on rangaistava teko.

Lievän pahoinpitelyn määrittely:

”Jos pahoinpitely, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksentekijä on tuomittava lievästä pahoinpitelystä sakkoon.” (OAJ:n pykäläpankki 2012; Finlex)

7.3 Hätävarjelu

Opettajalla on aivan kuten muillakin kansalaisilla oikeus puolustautua oikeudetonta hyökkäystä kohtaan. Vaikka opettaja syyllistyisi yksittäisenä tekona rangaistavaan menettelyyn puolustautuessaan, teon rangaistavuus poistuu, jos teko on välttämätön väkivaltaisen henkilön hyökkäyksen torjumiseksi. Opettajalla on oikeus puolustaa omaa ja toisen henkeä ja terveyttä, samoin omaa ja toisen omaisuutta oikeudetonta hyökkäystä vastaan. Hätävarjelutilanteessa olennaista ja tärkeää on voimankäytön oikea arviointi. Teon rangaistavuus poistuu ainoastaan, jos opettajan toiminta hyökkäyksen torjumiseksi on oikeissa mittasuhteissa vaarallisuuteen nähden. Toimenpiteet ovat ylimitoitettuja silloin, jos voimankäyttöä jatketaan, vaikka hyökkääjä on jo saatu taltutetuksi. Tällöin syyllistytään hätävarjeluun liioitteluun. Siitä tuomitaan täyteen tai alennettuun rangaistukseen harkinnan mukaan riippuen olosuhteista. (OAJ:n pykäläpankki 2012.)

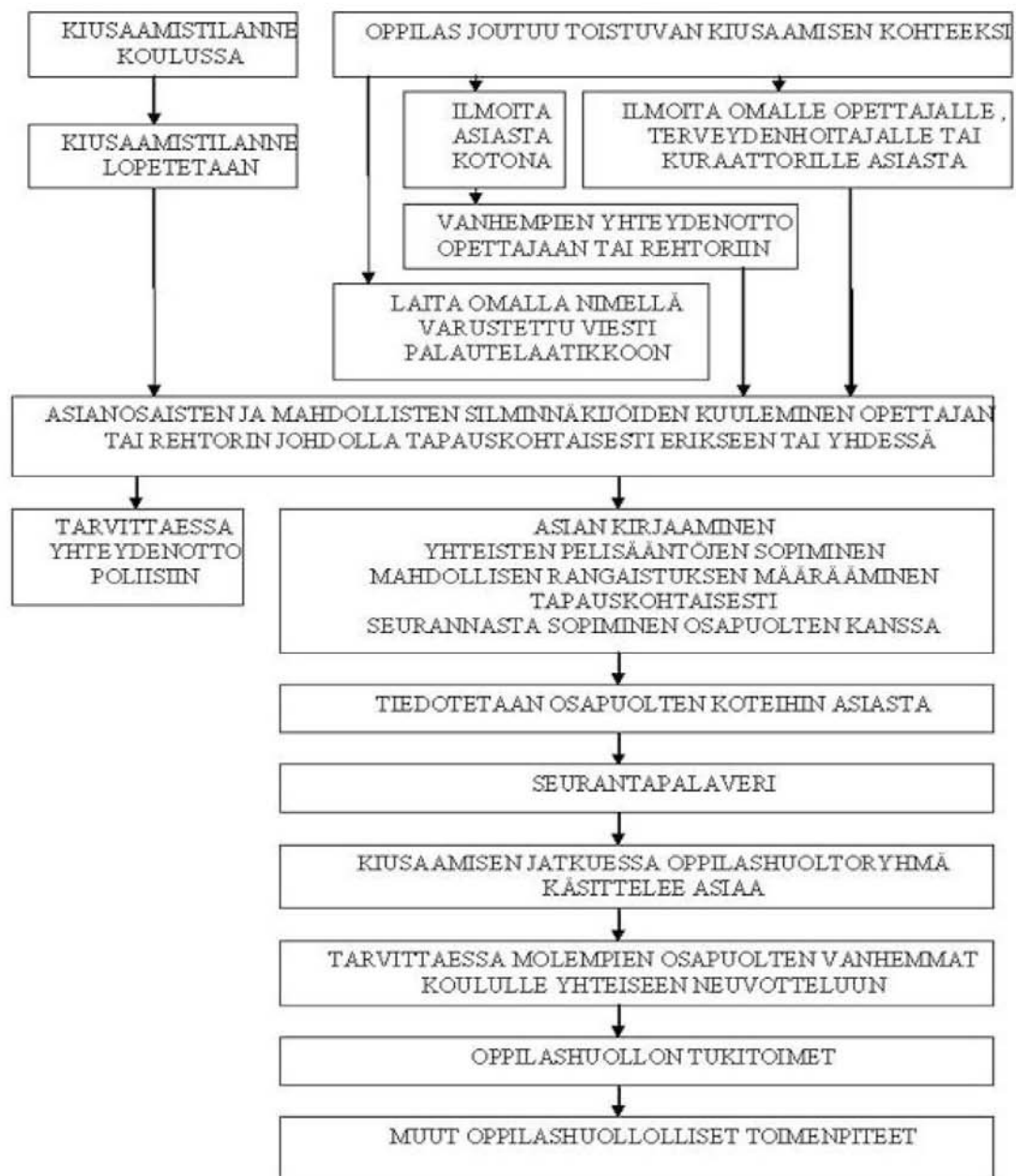
7.4 Virkamiehen vastustaminen

Opettaja nauttii virkaansa tai toimeensa liittyviä tehtäviä hoitaessaan rikoslain 16 luvun mukaista erityistä suojaa. Jos opettajaa estetään virkatehtäviensä suorittamisessa, on tällaisesta teosta säädetty virkamieheen kohdistuvana kvalifioituneet rangaistukset. Rangaistus voi olla teon törkeyden mukaan haitanteko virkamiehelle, virkamiehen vastustaminen tai virkamiehen väkivaltainen vastustaminen. Näistä rangaistus voi olla vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen.

Jos opettaja toimii rehtorin määräyksestä valvojana tai järjestysmiehenä esim. koulun oppilaille järjestetyssä iltatilaisuudessa, toimii hän silloin virkatehtävissään ja on äsken kuvatun erityisen suojan piirissä. Jos opettajan osallistuu tilaisuuteen vapaaehtoisena, on yhteys varsinaisiin virkatehtäviin heikko. Tällöin virkamiehen vastustamista koskevat rikoslain säännökset eivät tulle sovellettaviksi. Koulun tilaisuudet eivät yleensä ole kokouksista ja yleisötilaisuuksista annetun lain mukaisia yleisötilaisuuksia, joiden järjestäminen edellyttäisi ilmoitusta poliisille. Niihin osallistutaan kouluyhteisön jäsenenä: opettajana, oppilaana tai vanhempana. Koulun tilaisuuksia voidaan pitää luonteeltaan yksityisinä niiden luonteen ja osallistujamäärän mukaan, ei lain tarkoittamina yleisinä kokouksina. Tällä on merkitystä järjestystä valvovien opettajien oikeudelliseen asemaan niin, ettei heitä koske järjestyksen valvojista annetun lain säädökset, joissa on määriteltävy oikeudet voimakeinojen käyttöön. Voimakeinojen käyttöön soveltuvat samat periaatteet kuin varsinaisessa koulutyössä järjestyksen ylläpidossa. Kun opettaja on tilaisuudessa virkaansa tai toimeensa liittyvää työtä hoitamassa, on opettajalla järjestyksenpitovalta, mutta se rajoittuu vain oppilaisiin. Tällöinkin on opettajan noudatettava lievimmän mahdollisen voimankäytön periaatetta. Jos järjestyksenpidollista tarvetta kohdistuu muihin kuin oppilaisiin, on opettajalla mahdollisuutena ainoastaan suullinen kehoitus, koska silloin on kyse vapaaehtoisesta osallistumisesta. Voimankäyttöä vaikkapa häiriötä aiheuttavan henkilön poistamiseen tilaisuudesta ei opettajalla ole ilman, että opettajaan itseensä kohdistuisi syytteen uhka. Virkavalta tulee kutsua paikalle em. tilanteissa. (OAJ:n pykäläpankki 2012.)

8 AGGRESSIIVISEN TILANTEEN JÄLKIPUINTI JA SOVITTELU

Aggressiivisen tilanteen jälkipuinti ja sovittelu käydään sen pohjalta, millainen uhkaava ja aggressiivinen tapahtuma todellisuudessa oli. Sillä, oliko kyseessä fyysinen vai verbaalinen väkivalta, ei ole merkitystä.

Kuvio 5. Toimintaohjeet aggressiivisen tilanteen jälkeen. (Koulukiusaamiseen liittyvät käytännöt ja toimintamallit Kangasalan opetustoimessa, 2009.)

Kun tarkastellaan aggressiivista käyttäytymistä kouluelämässä, esille nousee koulukiusaaminen, joka voi olla oppilaiden tai opettajan ja oppilaan välistä. Aikuisopiskelijoidenkin keskuudessa voi esiintyä koulukiusaamista, mutta se voi olla luonteeltaan erilaista, jolloin myös selvittely ja jälkipuinti muuttuvat, koska kyse on aikuisista ihmisistä. Aikuisten parissa kiusaamista voi olla vaikeampi tunnistaa, koska aikuisten parissa oppilaiden työskentely on itsenäisempää.

Tarkastellaan ensin aggressiivisen tilanteen jälkipuintia koulussa, jossa opiskelee alaikäisiä oppilaita. Edellä oleva kaavio avaa tarkasti, miten toimia kiusaamistilanteessa. Kyseinen kaavio toimii myös tilanteissa, joissa opettaja on joutunut kiusatuksi tai uhkaavaan tilanteeseen. Kyseisen kaavion toimintatavat opastavat opettajaa toimimaan myös tilanteessa, jossa aggressiivisesti käyttäytyy vain yksi oppilas eikä ulkopuolisia ole tapahtumassa välittömästi mukana. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta voisi olla oppilas, joka tunnin aikana aggressiivisella käyttäytymisellä rikkoo koulun omaisuutta.

8.1 Tapahtuman tiedostaminen

Kun tarkastelemme kaaviota kiusaamistilanteen osalta, tärkein lähtökohta kiusaamisen poistamiselle on kiusaamisongelman tiedostaminen ja rehellinen myöntäminen. Kiusaamista ei saa koskaan vähätellä, sillä silloin kiusaamisen vastainen työ ei voi lähteä kunnolla käyntiin. Tärkein rooli tapahtuman tiedostamisessa on opettajalla. Tämä ei varmastikaan ole helppoa, jos aggressiivinen käyttäytyminen on kohdistunut häneen. Opettaja voi saada apua terveydenhoitajalta tai kuraattorilta, jotka voivat auttaa asian selvittämisessä.

8.2 Tapahtuman selvittämisen laajuus

Tapahtuman selvittämisen aloittaja on opettaja. Hän kartoittaa tilanteen ja ottaa yhteyttä oppilaiden vanhempiin. Vakavimmissa tilanteissa myös rehtori osallistuu selvittelyyn. Opettajan joutuessa aggressiivisen tilanteen kohteeksi tulee hänen aina ilmoittaa siitä. Aggressiivisesta tilanteesta tulee tehdä ilmoitus esimiehelle. Esimiehen vastuulla on järjestää tarvittavat jatkotoimenpiteet. (Tietoa sosiaali- ja terveystieteille, Ennakoi väkivaltaa työssä.) Jos aikuisopiskelija käyt-

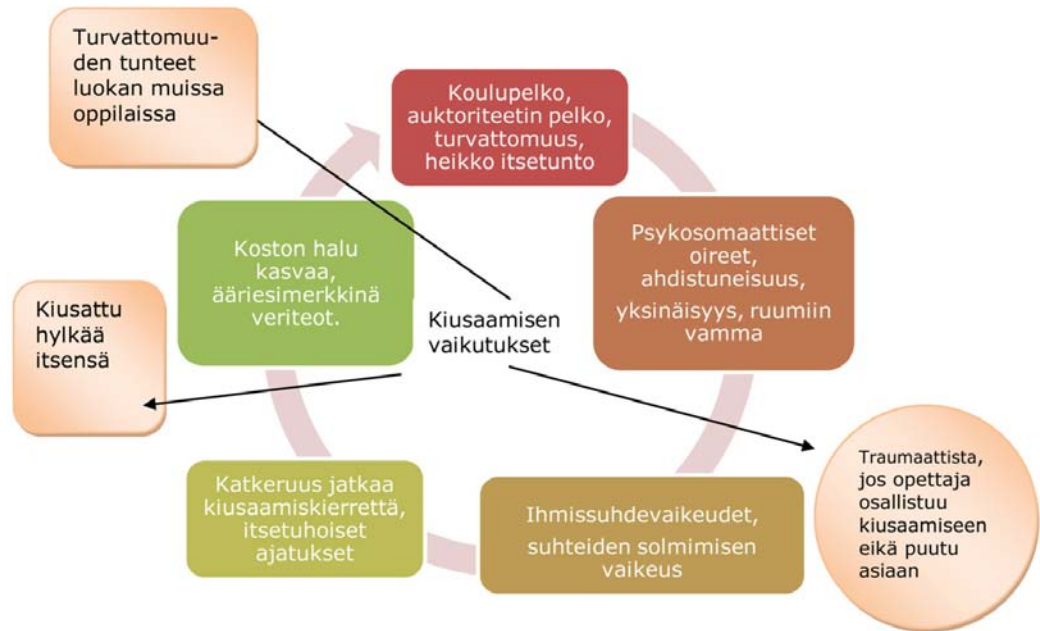
täytyy aggressiivisesti, silloinkin tärkein tilanteeseen puuttuja on opettaja. Aivan kuten kiusaamistilanteissa, vakavimmissa tapauksissa myös oppilaitoksen rehtorin on puututtava asiaan. Aikuisopiskelijan ollessa kyseessä ei luonnollisestikaan oteta yhteyttä vanhempiin, vaan asia selvitetään itse syyllisen kanssa. Mahdolliset asianomaiset otetaan mukaan asian puimiseen. Keskustelulla ja asian seuraamisella on suurin osuus jälkipuinnissa ja selvittelyssä. Tarvittaessa opettaja voi ottaa avukseen viranomaisedustajia.

8.3 Tapahtuman fyysiset ja psyykkiset vaikutukset

Aggressiivinen käyttäytyminen on uhrille aina traumaattinen kokemus. Vaikutus on kaikkein vakavin yksilötasolla. Sillä on negatiivisia vaikutuksia sekä uhrin että syyllisen psyykkiselle hyvinvoinnille, fyysiselle, sosiaaliselle ja mielenterveydelliselle kehitykselle. Uhrilla voi esiintyä myös psykosomaattisia oireita, kuten päänsärkyä.

Yksi vakavimmista kiusaamisen tai aggressiivisen käyttäytymisen vaikutuksista on uhrin itsetunnon heikkeneminen. Itsetunnon heikkeneminen johtaa siihen, että uhrista saattaa tulla arka ja epävarma, jolloin hän viettää aikaa mieluummin yksin kuin ryhmässä. Psyykkisinä oireina uhrilla voi esiintyä esimerkiksi väsymystä, päänsärkyä ja ärtymystä.

Pitkään jatkuessaan selvittämätön tilanne saattaa aiheuttaa uhrille mielenterveysongelmia, kuten masennusta ja itsetuhoajatuksia sekä vaikeuksia solmia ihmissuhteita ja toimia sosiaalisissa tilanteissa. Uhri tuntee itsensä yksinäiseksi ja epäonnistuneeksi. (Jukka 2011; Nyström & Nousiainen 2006.)

Kuvio 6. Kiusaamis- ja aggressiivisen tilanteen mahdolliset vaikutukset (Mäkitikkala 2011).

8.4 Auttamismenetelmät

Auttaminen ja mahdollinen jälkihoito on syytä aloittaa heti tapahtuman jälkeen. Tapahtuman jälkeiset ensimmäiset kolme vuorokautta ihminen on avoin käsittelemään tapahtunutta. Tämän jälkeen psyykkiset puolustuskeinot voivat estää tai vaikeuttaa tapahtumien käsittelyä. (Tietoa sosiaali ja terveysalalle, Ennakoi väkivaltaa työssä. Savonia AMK.)

8.4.1 Sosiaalinen tuki

Sosiaalinen tuki on yksi tärkeimmistä auttamiskeinoista. Sosiaalinen tuki voi olla kahdenkeskistä luottamuksellista keskustelua esim. työterveysviranomaisen

kanssa tai normaalia keskustelua työkaverin kanssa. Sosiaalisen tuen lisäksi voidaan järjestää eri tilaisuuksia kaikkien osallisten kanssa. Sosiaalisen tuen etu on sen riippumattomuus ajasta. Tukea pystyy saamaan, vaikka tilanteesta olisi kulunut jo huomattavasti aikaa. Ongelmana voi olla, että avun tarvitsija ei tiedosta avun tarvettaan. Työkavereilla on suuri merkitys sosiaalisen tuen onnistumisessa. He pystyvät paitsi antamaan sitä, myös havainnoimaan sen tarvetta. (Järvinen & Koivu & Ristiniemi & Kortelahti 2012.)

8.4.2 Defusing

Defusing eli purkukeskustelu on lyhyt ja välitön keskustelu heti tapahtuman jälkeen. Keskustelua voi johtaa esimies tai vertaistukihenkilö. Defusing-keskustelun tarkoitus on kokemuksen normalisointi, stressinlievitys ja sosiaalisen verkon vahvistaminen. Tavoitteena on ehkäistä mahdollisia seurauksia tarjoamalla välitön apu. Defusing-keskustelussa voidaan myös päättää mahdollisesta debriefingistä. (Tampereen yliopisto – Opettajankoulutuslaitos.)

8.4.3 Debriefing

Debriefing on asianomaisten sekä tarvittavien ammattilaisten istunto, jossa pyritään auttamaan osallisia. Debriefing toimii erittäin hyvin äkillisissä traumaattisissa tilanteissa, joissa ihmisen omat selviytymiskeinot ovat riittämättömät. Debriefing eli tilanteen jälkipuinti tarkoittaa tapaturman, väkivalta- tai kriisitilanteen jälkeen tapahtuvaa kokemusten, aistimusten ja reaktioiden yksityiskohtaista käsittelyä. Tässä apua saavat niin opettaja, oppilaat / opiskelijat kuin syyllinenkin. Jälkipuinnilla pyritään lieventämään tilanteen vaikutusta ja auttamaan osapuolia toipumaan stressistä. Debriefingillä pyritään ehkäisemään traumaattisten tilanteiden jälkireaktioita. Debriefing toimii psykologisena ensiapuna. (Tampereen yliopisto – Opettajankoulutuslaitos.)

Debriefing voidaan jakaa seuraaviin osa-alueisiin:

- aloitus, esittely ja säännöt
- faktavaihe (käydään läpi, mitä todellisuudessa tapahtui)
- ajatusvaihe (käydään läpi, mitä mielessä kävi tapahtuman aikana)

- reaktiovaihe (miltä kaikki tuntui?)
- normalisointivaihe (miltä tuntui tapahtuman jälkeen?)
- palautumisvaihe (miten tästä eteenpäin?)

(Euroopan työterveys ja turvallisuusvirasto.)

Kaikissa tilanteissa on aina varmistettava, että kaikki osalliset saavat tarvittaessa apua. Myös tilanteen silminnäkijä voi tarvita apua traumaattisen tilanteen näkemisen jälkeen. Debriefing tulisi järjestää mahdollisimman pian traumaattisen tilanteen jälkeen. Debriefingiä käytettäessä tulee muistaa seuraavat asiat: istuntoa johtaa ammattilainen, istunto on ehdottoman luottamuksellinen ja perustuu vapaaehtoisuuteen ja istuntoon osallistujat ovat yhdenvertaisia. Tarkoituksena ei ole selvittää vastuita, vaan auttaa jokaista läsnäolijaa.

LÄHTEET

Cacciatore, R. 2007. Aggression portaat. Helsinki: OPH.

Dahlberg, L. L. & Krug, E. G. 2002. Violence – a global public health problem. Teoksessa Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B. & Lozano, R. (toim.), World report on violence and health. Geneva: World Health Organization. Luettu 27.4.2012.
<http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/9241545615.pdf>

Foester, Fr. W. 1931. Nuorison kasvatus. 2. painos. Suom. Mantere, O., alkuperäinen teos 1909, 3. painos. Porvoo: WSOY.

Goldstein, A. P., Glick, B. & Gibbs, J. C. 2009. Aggression Replacement Training – Ryhmäharjoitusmenetelmä aggressiivisesti käyttäytyville nuorille. 2. uudistettu painos. Suom. Tiina Rönning, Suvi Reiman & Outi Reiman, alkuperäinen teos 1998. Helsinki: Suomen ART.

Heinämäki, L. 2007. Varhaista tukea koulun arkeen – Työvälineenä kehittämisvalikko. Stakes Oppaita 67. Helsinki.

Huhtanen, K. 2007. Kun huoli herää: Varhainen puuttuminen koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Euroopan työterveys- ja turvallisuusvirasto. Luettu 27.3.2012.
http://osha.europa.eu/fop/finland/fi/good_practice/tyotapaturmien_torjunta/miten_toimia_tyotapaturman_jalkeen

Jokelan koulusurmien tutkintalautakunta 2009. Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Julkaisu 2009:2. Helsinki: Oikeusministeriö. Luettu 27.4.2012.
<http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLaptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=OMJU%202009%20%20Jokelan%20koulusurmat%20132%20s.pdf&SSURLsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1243790105463&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL 2011. Koulunkäyntiavustajista joka kolmas kohtaa usein väkivaltaa. Uutisarkisto 28.02.2011. Luettu 27.4.2012.
<http://www.jhl.fi/portal/fi/ajankohtaista/uutisarkisto?bid=888&y=2011>

Jukka, J. 2011. Kiusaamisen vaikutukset kiusatun psyykkiseen ja sosiaaliseen terveyteen. Opinnäytetyö, hoitotyön koulutusohjelma. Kotka: Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, terveysala. Luettu 27.3.2012.
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/34049/Jukka_Jaakko.pdf?sequence=1

Jüriloo, A. 2007. Toistuvat raivokohtaukset. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 123 (1), 64–72. Luettu 20.2.2012.
<http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo96186.pdf>

Järvinen, A., Koivu, T., Ristiniemi, M. & Kortelahti, L. 2012. Ohjeet väkivalta- ja uhkatilanteiden varalle. Sastamalan kaupunki, työsuojelu. Luettu 27.3.2012.

Kallio, E. 2005. Aggressiivisuus ja tunteiden säätely. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Jyväskylä: Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto. Luettu 18.2.2012.

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/10287/URN_NBN_fi_jyu-2005481.pdf?sequence=1

Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunta 2010. Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Selvityksiä ja ohjeita 11/2010. Helsinki: Oikeusministeriö. Luettu 27.4.2012.

http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLaptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline; filename=OMSO_11_2010_Selvitys_180s.pdf&SSURLsscontext=SatelliteServer&blobwhere=1266333385256&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf

Kiilakoski, T. 2009a. Kouluampumiset ovat osa kouluväkivallan perinnettä. HAASTE-lehti 3/2009. Luettu 27.4.2012.

<http://www.haaste.om.fi/Etusivu/Haasteenaihearkisto/Lastensuojelu/1247667154068>

Kiilakoski, T. 2009b. Viiltoja. Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 28. Luettu 27.4.2012.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/viiltoja.pdf>

Kinnunen, K. 2012. Väkivaltaa ei saa hyväksyä. Opettaja-lehti 16.1.2012. Luettu 20.2.2012.

http://www.opettaja.fi/pls/portal/docs/PAGE/OPETTAJALEHTI_EPAPER_PG/2012_03/166582.htm

Koponen, T. 2012. Turvalaitteet eivät yksin lopeta kouluampumisia. Aamulehti 5.4.2012, A12.

Koulukiusaamiseen liittyvät käytännöt ja toimintamallit Kangasalan opetustoimessa. Luettu 27.3.2012.

<http://www.kangasala.fi/@Bin/877816/KISU.pdf>

Kyllönen, T. & Rickman, A. 2011. Henkilöturvallisuus koulussa. Vaarallisen käytöksen ennakointi ja hallinta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lagerspetz, K. 1977. Aggressio ja sen tutkimus. Helsinki: Tammi.

Lagerspetz, K. 1998a. Naisen aggressio. Tieteessä tapahtuu 1998/7. Luettu 11.2.2012. <http://www.tieteessatapahuu.fi/987/lagers.htm>

Lagerspetz, K. 1998b. Naisten aggressio. Helsinki: Tammi.

McDowell, H. 2004. Nuoret ja mielenterveys. Helsingin Yliopisto. Luettu 27.3.2012.

http://www.mv.helsinki.fi/home/korvela/vanha/opetus/perhekasvatus/Pienryhma_tyot/Aihe_5_mcdowell_ja_kallio.htm

Mikkola, H. & Oinas, M-M & Määttä, L. & Rantanen M. 2002. Albert Bandura ja aggressiivisuus. Luettu 18.2.2012.
<http://www.sampo2002 oulu.fi/psykopatit/Albert%20Bandura.htm>

Mäki-Tikkala, A-L. 2011. Opettajan rooli kiusaajana. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, filosofinen tiedekunta. Luettu 27.3.2012.
http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110102/urn_nbn_fi_uef-20110102.pdf

Nieminen, T. 2010. Keskiverto suomalainen ei ole eurooppalaista väkivaltaisempi. Helsingin Sanomat 28.2.2010. Luettu 18.2.2012.
<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Keskiverto+suomalainen+ei+ole+eurooppalaista+väkivaltaisempi/1135253315142>

Nyström, M. ja Nousiainen, P. 2006. Koulukiusaamisen seuraukset – Kestääkö pää? Luettu 27.3.2012. <http://www.nettineuvo.fi/index.asp?language=1>

OAJ:n pykäläpankki. Työryhmä M. Karlsson, J. Kauppila, R. Palmroth, M. Poutala ja J. Pätäri. Luettu 24.3.2012.
<http://www.sunpoint.net/~OAJSIMONPIIRI/pykala.pdf>

Paasivirta, R. 2011. ArtEs - sosiaalisen kompetenssin vahvistajana. Power-Point-esitys. Keinumäen koulu, Espoo. Luettu 27.4.2012.
http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=riitta%20paasivirta%20art&source=web&cd=5&ved=0CDwQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.opijakasva.fi%2Fmateriaalipankki-helsinki%2Fdoc_download%2F166-opi-ja-kasva-2011artes-sosiaalisen-kompetenssin-vahvistajanapaasivirta&ei=uXqYT4GnJ-rQ4QSKgu3EBg&usg=AFQjCNEfEdEhZyIGwFW6Bb9U1ComxOrjiQ&cad=rja

Pahlen, B. von der & Eriksson, C. J. P. 2003. Alkoholi ja aggressiivinen käyttäytyminen. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 119 (24), 2488–2493. Luettu 20.2.2012.
<http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo93991.pdf>

Pakarinen, A. 2012. Vakava väkivalta yhä harvinaista kouluissa. Uutisvuoksi 15.2.2012. Luettu 18.2.2012.
<http://www.uutisvuoksi.fi/Uutiset/2012/02/15/Vakava+väkivalta+yhä+harvinaista+kouluissa/2012512941083/17>

Punamäki, R.-L., Tirri, K., Nokelainen, P. & Marttunen, M. 2011. Koulusurmat: Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalaisen Tiedeakatemian kannanottoja 2, 2011. Luettu 27.4.2012.
<http://www.acadsci.fi/kannanottoja/koulusurmat.pdf>

Putkonen, H. 2011. Suomalaisten naisten väkivalta. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 127 (12), 1212–1218. Luettu 21.2.2012.
<http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo99623.pdf>

Rikoslaki 25 luku. Laiton uhkaus. Luettu 1.4.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Rikoslaki 25 luku. Pahoinpitely. Luettu 1.4.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Rikoslaki 25 luku. Hätävarjelu. Luettu 1.4.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Rikoslaki 25 luku. Virkamiehen vastustaminen. Luettu 1.4.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Salomäki, Ulla 2002. Connect fi 006. Esitys toimenpideohjelmaksi kouluväkivallan vastustamiseen Euroopassa mielenterveyttä edistävin keinoin. Terveiden edistämisen keskuksen, STM:n ja OPM:n valmisteleva esitys EU:n Connect-hankkeeseen liittyvä toimenpideohjelma. Luettu 27.4.2012.
http://www.ejournal.fi/lethe/media/Research/080822_connect_fi_esitys.pdf

Salmi, V. & Kivivuori, J. 2009. Opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta 2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 10/2009. Luettu 27.4.2012.
http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURlapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline; filename=10_09 opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta.pdf&SSURLsscontext=SatelliteServer&blobwhere=1243792940232&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf

Saloviita, T. (toim.) 2009. Meidän koulu: Keinoja työrauhan ja hyvän ilmapiirin saavuttamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Savolainen, K. 2005. Kouluväkivallan ennaltaehkäisyssä laajaan näkökulmaan. Psykologia 4 (40), 370-383.

Siltanen, M. 2009. ADHD:N kuntoutuksesta rikosseuraamusalalla. Kriminaali-huollon tukisäätiö, raportteja 1/2009. Luettu 21.2.2012.
http://www.krits.fi/DOKUMENTS/Raportit/adhdn_kuntoutuksesta.full.pdf

Sisäasiainministeriö 2012/koulurauha
<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/koulurauha/home.nsf/wLatest/212F3040D78B0B2EC2256BD0002E1255>

Skiba, R. J. 2000. Zero Tolerance, Zero Evidence: An Analysis of School Disciplinary Practice. Indiana Education Policy Center. Policy Research Report #SRS2. Luettu 27.4.2012.
<http://www.indiana.edu/~safeschl/ztze.pdf>

Suomen Mielenterveysseura 2001. Miten autan oppilasta opettajan keinoin. Työryhmä P. Lahti, A. Kamppinen, K. Salonen, T. Heiskanen, L. Bäckström ja L. Mäkijärvi. Luettu 20.3.2012.
http://www.mielenterveysseura.fi/files/74/miten_autan_oppilasta.pdf

Suomen rehtorit ry 2012. Alahärmän tragedia 9.1.2012. Kannanotto. Luettu 27.4.2012.

<http://www.peda.net/veraja/ry/suomenrehtorit/edunvalvonta/lausunnot>

Tampereen yliopisto – Opettajankoulutuslaitos. Kriisitoimintakansio. Luettu 27.3.2012.

<http://www.yths.fi/filebank/261->

Hameenlinnan_opett_koul_Kriisintoimintakansio.pdf

Tamperelainen 3.2.2012. Naisten väkivalta on lisääntynyt Tampereella. Luettu 21.2.2012. <http://www.tamperelainen.fi/artikkeli/92130-naisten-vakivalta-on-lisaantynyt-tampereella>

Tietoa sosiaali- ja terveysalalle, Ennakoi väkivaltaa työssä. Savonia AMK. Luettu 27.3.2012.

http://ennakoivakivaltaa.savonia.fi/tiedostot/Ennakoi_vakivaltaa.pdf

Tilastokeskus 2012. Luettu 18.2.2012. <http://www.stat.fi/til/polrik/index.html>

Turvanix. Haasteellisen oppilaan tai vanhemman kohtaaminen. Luettu 20.3.2012

<http://www.turvanix.fi/haasteellinen%20oppilas.pdf>

Työsuojeluhallinto 2010. Väkivallan uhka työssä. Työsuojeluoppaita ja -ohjeita 46. Tampere: Työsuojeluhallinto. Luettu 27.4.2012.

http://tyosuojelujulkaisut.wshop.fi/documents/2010/09/TSO_46.pdf

Viemerö, V. 2006. Aggressio ja aggressiivisuus. Tieteessä tapahtuu 3/2006.

Luettu 11.2.2012. <http://www.tieteessatapahtuu.fi/0306/viemero0306.pdf>

Viemerö, V. 2009. Väkivaltaiset pelit lisäävät aggressiivisuutta. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 125 (10), 1027-1028. Luettu 16.2.2012.

<http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo98037.pdf>

WHO:n raportti 2002. Väkivalta ja terveys maailmassa. Toim. Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi ja Rafael Lozano. Luettu 18.2.2012.

http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/full_fi.pdf

YLE.fi Helsinki 2011. Opettajien kohtaama väkivalta lisääntyy Espoossa. Luettu 21.2.2012.

http://yle.fi/alueet/helsinki/2011/06/opettajien_kohtaama_vakivalta_lisaantyy_espoossa_2687546.html

YLE.fi Helsinki 2012. Räsänen: Osassa kouluista puutteelliset pelastussuunnitelmat. Julkaistu 30.3., päivitetty 31.3., luettu 9.4.2012.

http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2012/03/rasanen_osassa_kouluista_puutteelliset_pelastussuunnitelmat_3374048.html